

Tarım Ekonomisi
Derneği

Tek Gıda - İş
Sendikası

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü

Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü Kararları Bağlamında Türkiye Tarım Politikası Stratejisi Ne Olmalı?

İzmir Çalıştayı (23.12.2004)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

AVRUPA BİRLİĞİ BÜTÇESİ VE TARIM, Prof. Dr. Akın OLGUN Ar. Gör. Hakan ADANACIOĞLU	1
DTÖ TARIM ANLAŞMASI, İLERİ TARIM MÜZAKERELERİ VE TÜRK TARIMI Doç. Dr. Ferruh İŞİN	7
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARINDA REFORM, YENİ ÜYE ÜLKELERDE UYGULAMALAR VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRME Dr. Ayşe UZMAY	23
TARTIŞMALAR	33
EK: AVRUPA BİRLİĞİ ZİRVE SONUÇ BİLDİRGESİ, 16-17 ARALIK 2004 (TÜRKİYE BÖLÜMÜ)	37

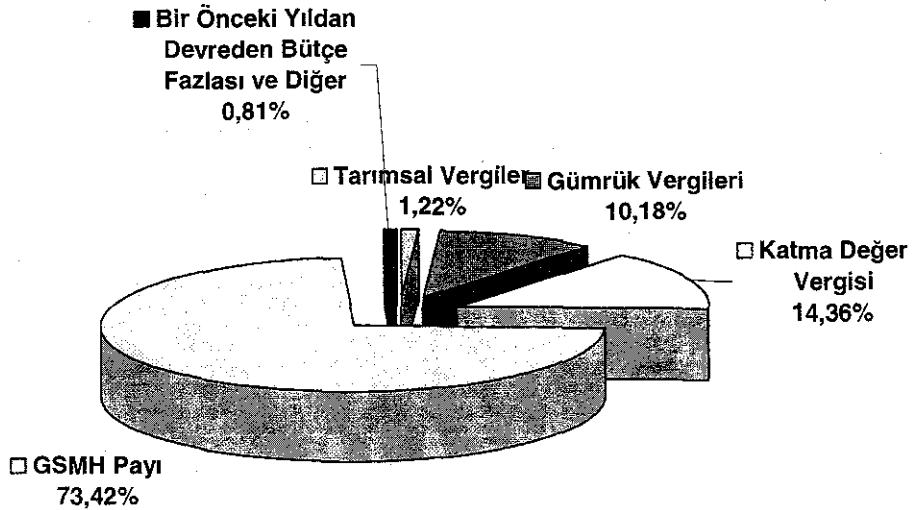
AVRUPA BİRLİĞİ BÜTÇESİ ve TARIM¹

Prof. Dr. Akın OLGUN²

Ar. Gör. Hakan ADANACIOĞLU²

Avrupa Birliğinin kuruluşuyla birlikte Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun (Euroatom) ayrı ayrı bütçeleri varken 1965 yılında Füzyon antlaşmasının yürürlüğe girmesi ile tüm bütçeler birleştirilmiş ve AKÇT bütçesi ve genel bütçe olarak ikiye düşürülmüş daha sonra ise 5 temel ilkeye dayandırılarak bire düşürülmüştür.

Avrupa Birliği bütçesinin gelir kalemleri incelendiğinde esas itibariyle 5 kalemden oluştuğu görülmektedir (Grafik 1).

Grafik 1. AB Bütçesinin Gelir Kaynakları 2004 (%)

Kaynak : European Commission, 2004, "General budget of the European Union for the financial year 2004", Brussels, Luxembourg, s.24.

¹ Avrupa Birliği'nin 2004 Mayıs'ında ki son genişleme sürecinden önceki durum incelenmiştir.

² Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova-İzmir

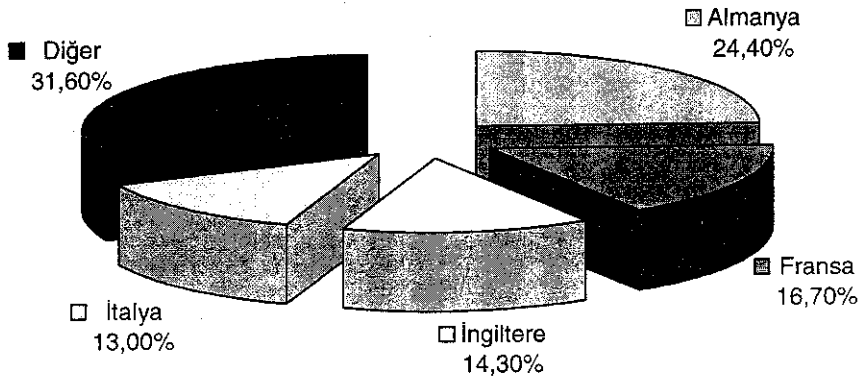
AB bütçesinin en önemli gelir kaynağı gayri safi milli hasıla payı adı verilen kalemdir. Her ülkenin GSMH' sının belli bir oranı bu şekilde bütçeye aktarılmaktadır. Günümüzde %1,27 civarında yapılan kesinti ile bütçeye en fazla pay aktaran ülke Almanya'dır. Bu ülkeyi ise sırasıyla Fransa, İtalya ve İngiltere izlemektedir.

Bütçenin ikinci önemli gelir unsuru ise üye ülkelerin katma değer vergilerinin belirli bir yüzdesini bütçeye aktarmasıyla oluşmaktadır. Bütçenin yaklaşık % 15'lik kısmını oluşturan katma değer vergileri kesintisi oranı şu anda % 1'dir. Bu şekilde yapılan aktarım ile Almanya'nın AB bütçesine katkısı 10.5 milyar Euro, Fransa'nın katkısı 6.3 milyar Euro ve İngiltere'nin katkısı ise 4.9 milyar Euro dolayındadır.

Bütçenin bir başka gelir kaynağı ise tarım vergileri ve gümrük vergileridir. Önceleri prelevman adı altında uygulanan bu vergiler GATT Uruguay Round görüşmelerinden sonra tarifeli vergilere dönüşmüştür. Esası düşük dünya fiyatlarından yüksek fiyatlı topluluğa ürün girişini önlemektir. Bu şekilde bütçeye en fazla getiriyi sırasıyla İngiltere, İspanya ve Almanya sağlamaktadır.

Bunların dışında rekabet kurallarına uymayanlardan kesilen cezalar, bir önceki yıldan devreden fazlalıklar ve topluluk yayınlarından elde edilen gelirler de bütçenin diğer gelirlerini oluşturmaktadır.

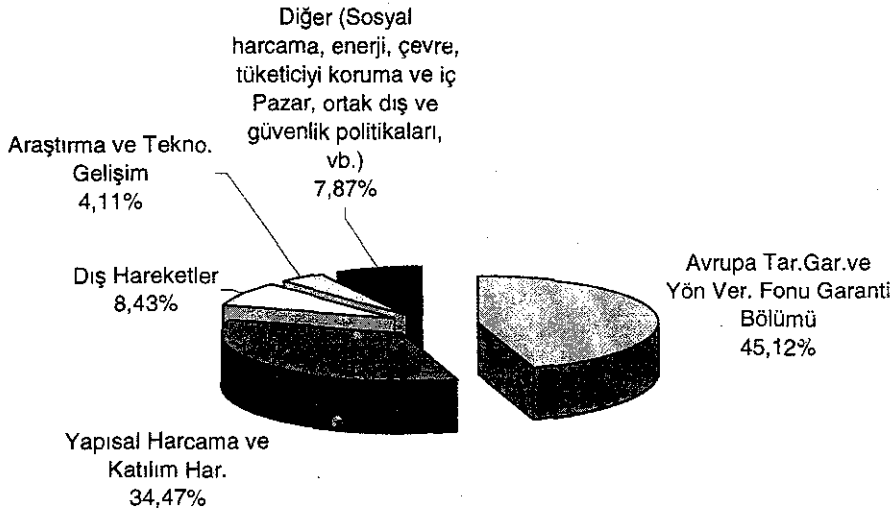
Avrupa Birliği bütçesinin gelirleri üye ülkeler açısından incelediği zaman önemli bir kısmının dört büyük ülke tarafından karşılandığı görülmektedir (Grafik 2). Oniki ülkenin bütçeye katkısı % 31 civarındayken, sadece Almanya'nın tek başına bütçeye aktardığı pay toplam bütçenin % 25'ine yaklaşmaktadır.

Grafik 2. Ülkelerin Birlik Bütçesine Toplam Katkıları (%) (2002)

Kaynak: European Commission, 2002, "General budget of the European Union for the financial year 2002"

AB bütçesini harcamalarına baktığımız zaman ise en büyük payın tarım kesimine ayrıldığını görüyoruz. İlk kurulduğu yıllarda % 80'lere kadar çıkan bu oran günümüzde nispeten azalmasına rağmen hala % 45'ler civarındadır (Grafik 3). Toplulukta da en çok tartışılan ve eleştiri konusu olan husus da tarım kesimine yapılan bu yüksek miktardaki ödemelerdir. Ancak, bu oranın piyasa ve fiyat politikalarından (EAGGF-Garanti bölümü) kaynaklanan harcamaları kapsadığı dikkate alınır ve bu faslın dışında bölgeler arasındaki kalkınma farklılıklarını gidermeyi amaçlayan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER), kırsal kalkınmayı destekleyen faaliyetleri birleştiren fon (LEADER) ve balıkçılığın geliştirilmesi için yapılan harcamalarda ilave edilirse bu oranın daha da büyüyeceği kuşkusuzdur.

Grafik 3. AB'de Bütçe Harcamalarının Fasıllar İtibariyle Dağılımı (%) (2003)

Kaynak: European Commission, 2004, "General budget of the European Union for the financial year 2004", Brussels, Luxembourg, s.8.

Yukarda da ifade edildiği gibi, Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu (EAGGF) AB'nin OTP (ortak tarım politikası) uygulamalarının desteklenmesinde temel finansman olup birlik bütçesinin önemli bir kısmına karşılık gelmektedir. Yıllar itibariyle AB Tarımsal Garanti ve Yönverme Bölümü harcamaları incelendiğinde, önemli düzeyde bir artış olduğu görülmektedir. Nitekim, toplam harcamaların 2001 yılında 1968 yılına göre 35 kat arttığı ve 45.5 milyar Euro'ya ulaştığı belirlenmiştir (Çizelge 1). Tarımsal harcamalarının en az %90'ını oluşturan Garanti Bölümü, Ortak Piyasa Düzenlemeleri çerçevesinde fiyat ve pazar mekanizmaları ile ilgili tüm zorunlu harcamaların karşılanmasında kullanılmaktadır. Harcamaların küçük dilimini oluşturan Yönlendirme Bölümü ise tarım sektöründe yapısal politikalara ilişkin önlemlerin tümü ve kırsal kalkınma tedbirlerinin bir kısmının finansmanında kullanılmaktadır.

Çizelge 1..AB Tarımsal Harcamalarının (EAGGF Harcamaları) Yıllar İtibariyle Dağılımı (Milyon Euro, %)

Yıllar	Garanti Bölümü Harcamaları(Milyon EUR)	%	Yön verme Bölümü Harcamaları (Milyon EUR)	%	Toplam Harcamalar (Milyon EUR)	İndeks (1968=100)
1968	1259	97,37	34	2,63	1293	100
1970	3108	98,17	58	1,83	3166	245
1975	4327	98,25	77	1,75	4404	341
1980	11315	94,77	625	5,23	11940	923
1990	26454	93,08	1968	6,92	28422	2198
1996	39108	90,86	3935	9,14	43043	3329
2000	40526	93,93	2618	6,07	43144	3337
2001	42037	92,30	3509	7,70	45546	3522

Kaynak : European Commission, Directorate-General for Agriculture.

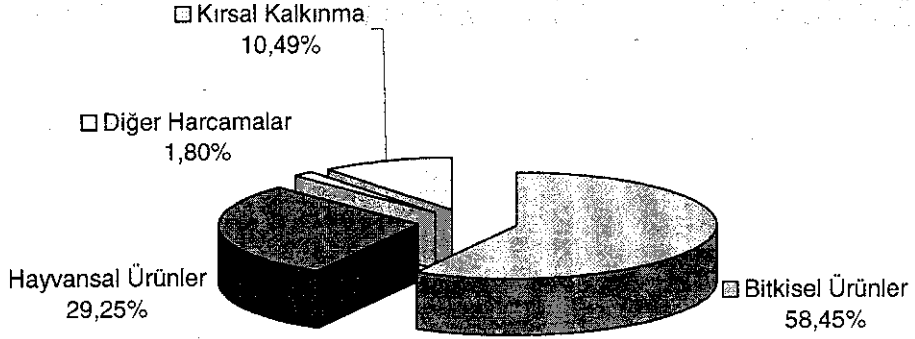
Toplam tarımsal harcamaların üye ülkelere göre dağılımı incelendiğinde, bu ülkelerin birlik bütçesine yaptığı katkı ile tezat bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, birlik bütçesine katkısı fazla olan ülkelerin daha az, katkısı az olan ülkelerin ise daha fazla tarımsal harcamalardan pay aldığı tespit edilmiştir. Örneğin; tarımsal harcamalardan önemli oranlarda pay alan Fransa ve İspanya'nın AB bütçesine katkısı sırasıyla % 16.7 ve % 7.7 iken, tarımsal harcamalardan % 20.7 ve % 16.5 oranlarında pay aldığı görülmektedir (Çizelge 2, Bkz. Grafik2). Diğer yandan, Almanya'nın AB bütçesine katkısı % 24.4 iken, bu ülkenin toplam tarımsal harcamalardan aldığı pay sadece % 14.4'tür. Özellikle AB bütçesine katkısı çok az olan ülkelerin (İspanya gibi) ekonomisinde tarım daha ağırlıklı olduğu için bu grup ülkeler tarımsal harcamalardan daha fazla pay almaktadır.

Çizelge 2. Toplam Tarımsal Harcamaların Üye Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Euro, %) (2001)

Ülkeler	Garanti Bölümü Harcamaları (Milyon EUR)	Garanti Böl. Har. (%)	Yön verme Bölümü Harcamaları (Milyon EUR)	Yön verme Böl. Har. (%)	Toplam Harcamalar (Milyon EUR)	Toplam Harcamalar (%)
Fransa	9248	22,00	159,9	4,56	9429,9	20,67
İspanya	6193,7	14,73	1298,6	37,01	7507,034	16,45
Almanya	5880,1	13,99	686,4	19,56	6580,488	14,42
İtalya	5347,9	12,72	403,9	11,51	5764,522	12,63
İngiltere	4380,3	10,42	86,3	2,46	4477,02	9,81
Diğer	10986,5	26,14	873,9	24,90	11866,63	26,01
Toplam	42036,5	100,00	3509	100,00	45625,59	100,00

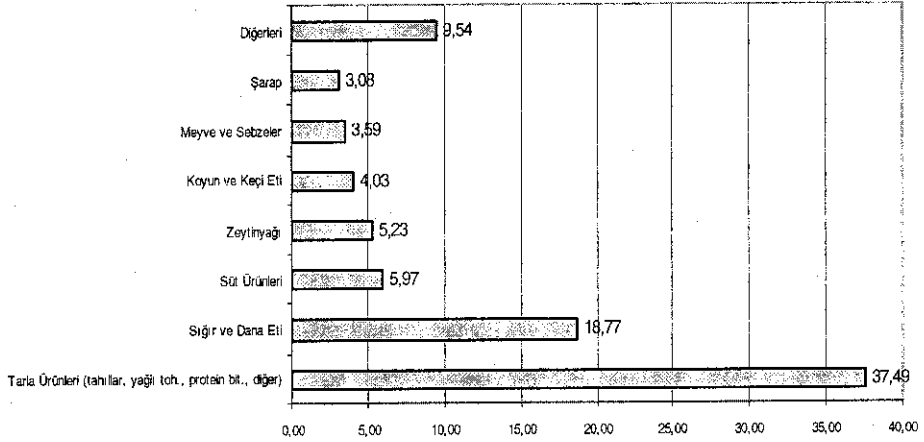
Kaynak : European Commission, Directorate-General for Agriculture.

Avrupa Birliğinde garanti bölümü harcamaları içinde ilk sırayı % 58,45 ile bitkisel ürünler alırken (tahıl grubu ürünler, zeytinyağı, şeker), ikinci sırada % 29,25 ile hayvansal ürünler (sığır-dana eti, süt ve süt ürünleri) yer almakta bunu ise % 10,49 ile kırsal kalkınma harcamaları izlemektedir (Grafik 4). Garanti bölümü harcamaları içersinde en fazla payı tahıl grubu ürünler alırken (% 37,49) bunu % 18,77 ile sığır ve dana eti ve % 5,97 ile süt ve süt ürünleri izlemektedir (Grafik 5).

Grafik 4. Garanti Bölümü Harcamalarının Dağılımı (%) (2003)

Kaynak : European Commission, Directorate-General for Agriculture,
http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2003/table_en/341.pdf

Grafik 5. Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Garanti Bölümü Harcamaları İçinde Payı (%) (2003)

Kaynak : European Commission, Directorate-General for Agriculture,

http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2003/table_en/3431full.pdf

AB uzun yıllar tarımını büyük kaynaklar aktararak desteklemiştir. Bu desteklerin sonucunda da birçok üründe verimlilik artışları, üretim artışı, üretici gelir artışı,

kendi kendine yeterli hale gelme ve üretim fazlasına ulaşma, kişi başına tüketim artışı, net ithalatçılıktan dünyanın en büyük ihracatçılarından biri olma konumuna gelmiştir.

Ancak, yapılan bu aşırı desteklemeler sonucunda birçok üründe üretim artış hızının tüketim artış hızını geçmesi ve üretim fazlalıklarının oluşması, desteklemenin büyük çiftçilere yaraması birçok üründe üretim fazlalıklarının oluşması, büyük işletmeler ile küçük işletmeler arasındaki gelir farkının açılması, dünya tarım ürünleri ticaretinin tarım ürünleri ihracatçısı ülkeler aleyhine gelişmesi ve DTÖ kanalıyla baskı ve bütçe yükünün aşırı oranlarda artması neticesinde topluluk üyesi ülkelerden de tepkilerin gelmesi üzerine politikaların yeniden gözden geçirilmesi ve tarıma yapılan aşırı desteklerin azaltılması gündeme gelmiştir.

Gerçi, AB'de reform ile ilgili çalışmaların başlangıcı oldukça eskilere gitmektedir. 1968 yılında Mansholt planı ve 1992 yılındaki Mac-Sharry reformu tarım politikaları ile ilgili değişimlerin başlangıçlarını oluştururken zaman içerisinde de ortak sorumluluk vergisi, kota uygulamaları, maksimum garanti edilmiş miktarlar gibi birçok uygulamaya da gidilmiştir. Ancak, AB'de asıl reform hareketi Gündem 2000 paketi ve günümüzdeki değişiklikler ile tek ödeme planı, çapraz uyum ve modülasyon gibi önlemler ile iyice farklılaştırılmıştır. Ayrıca bunların yanında kalite teşvikleri, çiftlik danışma sistemi, standartları karşılama ve hayvan refahı gibi kırsal kalkınma politikaları da ortak tarım politikasının günümüzdeki amaçları arasındadır. Bu politikaların bazıları uygulanmaya başlasa da, başta Fransa olmak üzere bazı ülkeler başta tek ödeme sistemi olmak üzere kimi uygulamalara karşı çıkmışlar ve uygulamaların başlaması önce 2005'e ve sonra 2007' ye ertelenmiştir.

Kaynaklar

Anonim, 2002. "AB Tarım Politikası", Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara.

Brans, H., 2004. "European Union Agricultural Situation, EU 2004 Agricultural Budget", USDA Foreign Agricultural Service, Global Agriculture Information Network Report, Brussels.

European Commission, 2004. "General budget of the European Union for the financial year 2004", Office for Official Publications of The European Communities, ISBN: 92-894-7043-7, Brussels, Luxembourg.

http://europa.eu.int/comm/budget/fed/index_en.htm#financing

http://europa.eu.int/comm/budget/financialfrwk/index_en.htm#plafonds

http://europa.eu.int/comm/budget/furtherinfo/index_en.htm#budget

http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0070en01.pdf

http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2003/table_en/3431full.pdf

http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2003/table_en/341.pdf

DTÖ TARIM ANLAŞMASI, İLERİ TARIM MÜZAKERELERİ VE TÜRK TARIMI

Doç. Dr. Ferruh İŞİN

1. Giriş

Sanayileşmiş ülkelerin dünyayı paylaşma ve sömürgeleştirme çabaları sonucunda ortaya çıkan savaşlar, dünya ekonomisinde de birtakım sorunları getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan 1929 dünya ekonomik bunalımı korumacı politikaları ön plana çıkarmış, İkinci Dünya Savaşı ile de korumacı politikalar yaygınlaşmıştır. Daha sonraları, dünya ekonomisinde ortaya çıkan parçalanmış görünümü ve korumacı politikalara dayalı uluslararası ticari ilişkilerdeki dengesizlikleri gidermeye yönelik olarak dünyadaki müttefik ülkeler üç amaç için üç kurum yaratmayı hedeflemişlerdir. Birincisi ticari ilişkileri düzenlemek, ikincisi parasal ilişkileri düzene koymak, üçüncüsü gelişme ve yeniden yapılanma için kaynakları harekete geçirmek. Son ikisi için Bretton Woods Konferansı'nda Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası (IBRD) kısa adıyla Dünya Bankası (World Bank) kurulmuştur. Üçüncü kurumsal yapı da Uluslararası Ticaret Organizasyonu (ITO) olarak planlanmıştır. Uluslararası Ticaret Organizasyonu kurulması ile ilgili görüşmeler sırasında, ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, Benelüks, Brezilya, Burma, Seylan, Pakistan ve Güney Rodezya arasında çok taraflı ticaret görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde karşılıklı tarife imtiyazları oluşturulmuş ve 23 ülke arasında imzalanarak GATT'in esasını oluşturmuştur ve 1 Ocak 1948 yılından itibaren uygulanacağı kabul edilmiştir. Bu arada ITO'nun kuruluşu geri plana itilmiştir. 1948 yılında GATT ön plana çıkmış ve 1955 yılında gözden geçirilmiş 4 ana bölümü ve toplam 38 maddeyi içermektedir. Günümüzde ise Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüşmüştür. 1980'li yıllarda ise söz konusu kurumlar dünya ekonomisi üzerindeki etkilerini artırmıştır. Bu sayede neo-liberal politikalar yaygınlaşmıştır.

Son yıllarda dünya ekonomisinde işgücü dışında mal, hizmet, sermaye ve bilginin serbestçe dolaşımı yaygınlaşmış ve küreselleşme olarak adlandırılan süreç hız kazanmıştır. Küreselleşmenin belirleyicileri yukarıda belirtilen, Dünya Bankası (World Bank), Uluslararası Para Fonu (IMF; International Monetary Fund) ve Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization) dür. Kapitalizmin dünya üzerindeki yayılması ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi küreselleşme ve küreselleşmeye uyum olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşme ile beklenenlerin tersine gelişmekte olan ülkeler açısından bir çok ekonomik olumsuzluk kendini göstermiştir. Ülkeler arasındaki gelir farklılıkları artmış, işsizlik, açlık,

E.Ü.Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova

yoksulluk, üretim sorunları, dışa bağımlılık, çevre sorunları artmış ve dünya üzerinde sosyal adaletsizlik belirginleşmiştir. Bu durumu Dünya Bankası baş ekonomistliği ve başkan yardımcılığı görevi yapmış olan, Joseph E. Stiglitz küreselleşmenin yürütülme şeklinin yanlış olduğunu Küreselleşme:Büyük Hayal kırıklığı (Globalization: And Its Discontents) adlı eserinde belirterek konuya dikkat çekmektedir (Stiglitz, 2002). Sermayenin dolaşımı, iletişim, deniz ve hava taşımacılığındaki hızlı gelişmeler sayesinde küreselleşme olgusu büyük ölçüde otomotivden gıdaya kadar çok uluslu şirketlerin güdümünde ilerleyen bir yapı kazanmıştır. Bu şirketlerin dünya ekonomisi ve ulusal devletler üzerindeki etkilerini artırmıştır. Ekonominin tüm sektörleri üzerinde etkisini gösteren olgu tarım sektörlerine de yansımıştır. Tarım ürünleri ticaretinde de serbestleşme ile paralel olarak ülkelerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerin, tarım politikalarının da uluslar üstü bir yapıda belirlenmeye başlandığı sürece büyük bir hızla girilmiştir. Özellikle Dünya Ticaret Örgütü bu yöndeki çabaları hızlandıran kurum durumundadır.

Türkiye'de de 24 Ocak 1980 kararları olarak bilinen ekonomik istikrar programı ile birlikte neo-liberal dalganın etkisine ve yeni bir döneme girilmiştir. Bu kararlar ile ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi terk edilmiş ve dışsarıma dayalı bir sanayileşme ya da kalkınma benimsenmiştir. Bu programla dünya pazarlarında Türkiye açısından rekabet gücü olduğu varsayılan sektörlerin desteklenmesi hedeflenmiştir. Ekonominin ana hedeflerinden birisi de dünya ekonomisi ve ticaretiyle bütünleşme olarak belirlenmiştir. Türkiye, 1980 yılından sonra IMF ile bağlantılı olarak uygulamaya başladığı liberal politikalar ile tarım ürünlerine yönelik destekleme politikalarını da azaltma eğilimine girmiştir. Bu dönemdeki stratejiler günümüzde de devam etmiştir ve dış ticarete ise daha serbest ticaret politikalarına yönelinmiştir. Türkiye ekonomisi ve tarımı küreselleşme sürecinde, gelişmekte olan ülke statüsünde yerini almıştır. Diğer taraftan Türkiye bir bölgeselleşme hareketi olan Avrupa Birliği'ne tam üyelik açısından da önemli bir sürece girmiştir. Bu durum tarım sektörünün ve politikalarının AB'ne uyumunu zorunlu kılarken, DTÖ çerçevesinde tarım politikalarının yönlendirilmesi aşamasında gelişmekte olan ülke statüsünde yer alan Türkiye'nin durumunu daha da karmaşıklaştırmakta, diğer yandan IMF ve Dünya Bankası kaynaklı politikalar ile de tarım sektörü yönlendirilmektedir.

2. Küreselleşme, DTÖ ve Tarım

Daha önce de belirtildiği gibi küreselleşmenin önemli bir ayağı DTÖ'ye dönüşen (GATT; General Agreement on Tariffs and Trade) tir. Bilindiği gibi GATT 'ın da temel amacı, dış ticarete serbestleşmeyi teşvik ederek sınırlardaki tüm korumacı uygulamalara son vermektir. Bunun dışındaki dünya genelinde; yaşam seviyesini yükseltmek, tam istihdamı sağlamak, reel gelirden ve efektif talepte

istikrarlı bir gelişme sağlamak, dünya kaynaklarının tam kullanımını sağlamak, üretim ve uluslararası ticareti geliştirmek gibi amaçları da bulunmaktadır.

Bu amaçlarla 1947 ile 1979 yılları arasında yedi adet gümrük tarife indirim görüşmesi yapılmıştır. Son olarak ise 1986 yılında başlayan ve 1994'de sona eren en önemli ve uzun görüşme olan Uruguay Round gerçekleştirilmiştir.

GATT Uruguay Round görüşmelerinin başlatılmasında etkili olan ve tartışılan temel konuların başında, gelişmiş ülkelerin son yıllarda gümrük tarifeleri ve tarife dışı engelleri artırarak dış ticareti kısıtlamalarıdır. Özellikle de tarım ve tekstil gibi sektörlerle yönelik iç ve dış müdahale politikalarının artması, dünyadaki ekonomik ve teknolojik gelişme ile birlikte hizmet ticaretinin gelişmesi, bu yönde patent ve ticari marka gibi fikri mülkiyet hakları konularında yeterli ticari düzenlemelerin olmayışı da diğer önemli konulardır.

1986 yılında başlayan GATT görüşmeleri Fas'ın Marakeş kentinde imzalanan Marakeş Protokolü ile kapanmış ve Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur. DTÖ, dünya ticaretinin organize edilmesi ve denetlenmesi görevini üstlenmiştir.

Uruguay Round'da tarım sektörüne yönelik görüşmelerde, tartışmaların odak noktasını tarımda uygulanan korumacı politikalar, özellikle de Avrupa Birliği ortak tarım politikası oluşturmuştur. Tarım sektörünün serbest ticaret kuralları ve küreselleşme dalgası dışında kalmasında da en büyük etkenin AB tarım politikaları olduğu da bilinen bir olgudur. Bu nedenle, tarım sektöründe korumacılığın azaltılması ve ticaretin serbestleştirilmesi konusunda önemli tartışmalar olmuştur. Özellikle de mukayeseli üstünlüğe dayanarak tarım ürünlerinde serbest ticareti savunan, aralarında Amerika Birleşik Devletlerinin de bulunduğu, Avustralya, Y.Zelanda, Arjantin ve Kanada gibi ülkeler ile tarım sektöründe ülke içi ve sınırdaki korumacılığı yüksek olan Avrupa Birliği, EFTA ülkeleri ve Japonya gibi ülkeler arasında önemli tartışmalar olmuştur. Bu nedenle de Uruguay Round görüşmeleri yavaşlamıştır. Daha sonra AB'nin aşırı üretim fazlasını ortadan kaldıracak ve iç fiyatlarını dünya fiyatları düzeyine indirecek tedbirlere yönelmesi ile 1992 yılında ABD ile görüşmeler yeniden başlatılmış ve tarım sektöründe korumacılığın düşük düzeyde tutulması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Temelde gelişmiş ülkelerin tarım sektörlerini koruma altına aldıkları bilinmektedir. ABD, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasını eleştirmekle birlikte kendi tarımına yönelik bir koruma politikası izlediği ve tarımını tarife dışı engellerle de koruduğu bilinmektedir. Sonuçta ise, sınırlardaki korumalarla birlikte ulusal tarım politikaları ve iç müdahalelere yönelik koruma politikalarının da gözden geçirilmesi gereği ortaya çıkmış ve bu yönde tedbirleri içeren Tarım Anlaşması imzalanarak tartışmalar noktalanmıştır.

Tarım Anlaşmasında tarım sektöründe de bir reform sürecinin başlatılması gereği vurgulanmıştır. Uzun dönemde adaletli ve serbest piyasa koşullarının

işlediği tarım ticaret sistemi yaratmak amaç edinilmiştir. Bu durum açıkça tarım sektörünün de küreselleşme sürecine dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Tarım sektörüne yönelik destek ve korumalarda kademeli indirimler sağlanarak daha etkili işleyen GATT kuralları ve disiplinleri oluşturulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede anlaşmaya imza koyan içlerinde Türkiye ve AB ülkelerinin de bulunduğu ülkeler, *pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonları* konusundaki indirim taahhütleri konusunda anlaşmışlardır. Bunların yanında anlaşmada gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yönelik ayrıcalıklara da yer verilmiştir. Bu kapsamda gelişmiş ülkeler için 6 yıl olan indirim taahhütlerini yerine getirme döneminin (uygulama dönemi 1995-2000) gelişmekte olan ülkeler için 10 yıllık bir döneme (uygulama dönemi 1995-2004) kadar yayılabileceği garanti altına alınmış ve az gelişmiş ülkelerin de indirim taahhütlerini uygulaması istenmeyeceği belirtilmiştir.

Pazara giriş; uluslararası tarım ürünleri ticaretinde uygulanmakta olan tüm tarife dışı engellerin gümrük tarifelerine dönüştürülmesi ve gümrük tarifelerinin de aşamalı olarak indirilmesini içermektedir. Bu bağlamda gümrük tarifelerinin 1986-88 dönemi baz alınarak basit ortalama olarak gelişmiş ülkeler için %36, gelişmekte olan ülkeler için %24 oranında düşürülmesi karara bağlanmıştır. Her bir tarife için en az indirim oranı gelişmiş ülkelerde %15, gelişmekte olan ülkelerde %10 olarak saptanmıştır. Tarifelendirilmiş temel tarımsal ürünlerde tarife oranlarının fiili ithalatı engellememesi için, ithalatçı ülkenin ithalatı iç tüketiminin %3'ünden az olduğu durumda minimum tarife kotalarının oluşturulması, tüm ülkelerden ithalatta minimum tarife kotalarının uygulanması zorunluluğunu ve mevcut pazara giriş fırsatlarının korunmasını da sağlamaktadır. Bu oran uygulama dönemi sonunda, 2000 yılında %5 olmuştur. Böylece gelişmiş ülkelere toplam tüketimlerinin % 5'i kadar bir ithalat zorunluluğu getirilmiştir.

Diğer taraftan Tarım Anlaşmasının 5. Maddesi "Özel Koruma Hükmü"nü içermektedir. Yıl içinde ithalatçı ülkenin ithalat hacmi iç tüketimin belli bir yüzdesi ile hesaplanan "Başlatma Seviyesi"ni (trigger level), iç tüketimin dikkate alınmadığı durumlarda "Baz Başlatma Seviyesi"ni (base trigger level) aşarsa (bu durum ithalatın birden aşırı derecede arttığı durum olarak tanımlanabilir) veya ithalat yapan ülkeye giren ürünün Cif olarak tespit edilen ve ulusal para birimi cinsinden ifade edilen fiyatı o ürünün 1986-1988 arası ortalama dünya referans fiyatına eşit olan "Başlatma Fiyatı"nın (trigger price) altına düşerse ithalatçı ülke özel koruma hükümleri çerçevesinde ilave gümrük vergileri uygulayabilecektir. Pazara giriş ile ilgili olarak Tarım Anlaşması ek 5'te detayları açıklanan "Özel Muamele"(special treatment) uygulaması da temel tarımsal ürünlerde ve seçilmiş olarak adlandırılan işlenmiş ya da önceden hazırlanmış ürünlerde tarife dışı engellerin devamına olanak sağlamaktadır.

Bunların yanında tarifelendirmeleri ülkelerin kendilerinin yapmış olmaları ve baz yıl olarak alınan 1986-88 dönemde tarifelerinin en yüksek yıllar oluşu, belirlenen

tarifelerin gerçeğin çok üzerinde olduğu görüşünü ortaya çıkarmıştır (Akder, 1988, s.8).

İç destek taahhütleri, Tarım Anlaşması 6. Maddesinde ele alınmıştır. Ülkelerin tarım ürünlerine yönelik olarak uyguladıkları iç desteklerin azaltılmasını içermektedir. Uygulanan desteklerin standart olarak belirlenmesi için de "Toplu Destek Ölçümü" (Aggregate Measurement of Support) (AMS) kavramı gündeme gelmiştir. Bunun yetersiz kaldığı durumlarda "Eşdeğer Destek Ölçümü"ne (Equivalent Measurement of Support) başvurulacağı da belirtilmektedir. Toplu destek ölçümü her bir ürün için tüm destekleri kapsayacak şekilde hesaplanmakta ve parasal olarak ifade edilmektedir. Ürünlere ilişkin hesaplanan toplu destek ölçümü toplamlarından "Toplam Toplu Destek Ölçümü" (Total Aggregate Measurement of Support) kavramına ulaşmaktadır. Bu şekilde 1986-1988 baz dönemi için hesaplanan toplam AMS üzerinden gelişmiş ülkelerde 6 yılda %20, gelişmekte olan ülkelerde 10 yılda %13,3 indirim yapılacaktır. Bunun yanında herhangi bir ürüne ilişkin hesaplanan AMS'nin ürünün o yılki üretim değerinin gelişmiş ülkelerde %5, gelişmekte olan ülkelerde %10'undan az olduğu durumda (minimis yüzdesi) ilgili ürün toplam AMS hesabına dahil edilmemekte ve bu üründe indirimle gidilmesi istenmemektedir. Bu oranların altındaki iç desteklere de izin verilmektedir. Ayrıca bir üyenin toplam AMS' sinin ülke için belirlenen ve taahhüt edilen yıllık veya nihai miktarları aşmadığı durumlarda da doğal olarak indirim söz konusu olmamakta ve ülkenin iç destek indirim taahhütleri ile uyum içinde olduğu kabul edilmektedir.

Bu çerçevede, iç fiyatların müdahale fiyatı uygulanarak desteklenmesi, ticareti bozucu etkiler doğurduğu düşüncesiyle "Kırmızı Kutu" ya da yasak ve indirimle tabi destekler olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında, iç destek indirim hükümlerinden muaf olan uygulamalar da söz konusu olmaktadır. Bunlar kamu hizmet programları olarak adlandırılmakta ve "Yeşil Kutu" politikaları olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca üretimi kısıtlama amacıyla uygulanan doğrudan ödeme programları da, sabit alana göre, temel üretim seviyesinin %85 veya daha azı üzerinden veya canlı hayvan ödemeleri sabit sayıda baş üzerinden olduğunda "Mavi Kutu" önlemleri olarak değerlendirilmiş ve iç destek indirim taahhüdü dışında tutulmuştur.

İhracat sübvansiyonlarına ilişkin taahhütler, özet olarak tarım ürünleri ihracatını artırmaya yönelik tüm ihracat sübvansiyonlarındaki indirimleri kapsamaktadır. Uygulama dönemi sonunda 1986-1990 baz dönemine göre ihracat süb-

** Bunlar; Genel hizmetler (araştırmalar, zararlı ve hastalık kontrolleri, eğitim hizmetleri, üreticilere yayım ve danışmanlık vb.), gıda güvenliği amaçlı stok oluşturmaya yönelik destekler, yurtiçi gıda yardımları, üreticilere yapılan doğrudan ödemeler, fiyat dışı gelir destekleri, çeşitli yapısal düzenlemelere yönelik yardımlar, çevre koruma kapsamında yapılan doğrudan ödemeler, bölgesel yardım programlarına yönelik ödemelerdir.

vansiyon değerlerinde gelişmiş ülkeler %36, gelişmekte olan ülkeler %24 indirim yapmakla yükümlüdürler. İhracat sübvansiyonu sağlanan ürün miktarının ise gelişmiş ülkelerde %21, gelişmekte olan ülkelerde %14 azaltılacağı karara bağlanmıştır.

Tarım Anlaşmasında, uygulama dönemi içerisinde ülkelerin mevcut taahhütleri çerçevesinde aşamalı olarak indirimlere gitmeleri öngörülmüştür. Bu durumun Tarım Anlaşmasında Reform Programı olarak adlandırıldığı da vurgulanmaktadır. Tarım Anlaşması 20. maddede de uygulama dönemi bitiminden bir yıl önce uygulamalara ilişkin sürecin devamı konusunda müzakerelerin başlatılması benimsenmiştir.

3. DTÖ Tarım Anlaşması Uygulama Süreci ve Türkiye

Pazara giriş, iç destek ve ihracat sübvansiyonlarının azaltılması ile tarım sektörünün de küreselleşme kapsamında, piyasa koşullarında şekillendiği süreçte girilmeye başlanmıştır. Ancak gelişmiş ülkeler açısından değerlendirildiğinde, tarım sektörlerine yönelik destekleme politikalarının ve destekleme harcamalarının azalıp azalmadığı konusunda belirgin şüpheler bulunmaktadır. Her ne kadar desteklemelerin azaltılması hedeflense de gelişmiş ülkeler tarım sektörlerini korumaya devam ederken, gelişmekte olan ülkeler kendi tarımlarını küreselleşme süreci içinde bulmuşlar ve tarım sektörlerinde sorunlarla karşılaşmışlardır.

Gelişmiş ülkelerde tarım sektörlerine yönelik müdahalecilik ve tarımsal desteklemeler artmaya devam etmektedir. Nitekim 1990 yılların başında OECD ülkelerinde 220-230 milyar dolar civarında olan yıllık toplam tarımsal destekleme değerinin, günümüzde 310 milyar doları aştığı ifade edilmektedir (Şahinöz, (2005). Özellikle AB'de 1990'lı yıllarda yaklaşık 40 milyar avro olan yapısal fonlar dışında, ortak tarım politikası kapsamındaki desteklemelerin, günümüzde de yaklaşık 50 milyar avro oluşu AB'nde tarımsal desteklemelerin azaltılmadığını göstermektedir. Bunda ise en büyük etkenin tarımsal desteklemelerin tarım anlaşması ile sadece şekil değiştirmesidir. Tarım anlaşmasında yer alan mavi kutu ve yeşil kutu uygulamaları ile başta AB ve ABD olmak üzere, gelişmiş ülkeler, tarım sektörlerine yönelik korumacı politikaları uygulamaya devam etmişlerdir. Fiyata bağlı desteklemelerin üretici gelirleri üzerindeki olumsuz etkisi mavi kutu kapsamındaki telafi edici ödemelerle karşılanmıştır. Diğer taraftan yeşil kutu uygulamaları kapsamındaki doğrudan gelir ödemeleri desteklemelerin devamını sağlamıştır. Sonuçta tarımsal üretici gelirlerini ve üretim kapasitelerini artırarak daha düşük maliyetleri ve ucuz ürünlerin dünya piyasalarına ulaşmasını sağlamışlar, özellikle yüksek maliyetli gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretimlerini sektöre uğratmışlardır. Diğer taraftan başlangıç ta gümrük tarifelerini oldukça yüksek düzeyle belirleyen gelişmiş ülkeler indirimleri

sonucunda dahi, tarımsal ürünlerde özellikle şeker, et ve sütte % 70'leri bulan tarifelerle tarım sektörlerini dış rekabetten koruyabilmişlerdir (Şahinöz, 2005).

Gelişmiş ülkeler, tarım anlaşmasından kaynaklanacak serbestleşmenin tarım sektörleri üzerinde oluşturabileceği etkiyi, tarım anlaşmasındaki teknik tanımlamaları değiştirmek ile en aza indirebilmenin bazı yollarını da bulmuşlardır. Nitekim gelişmiş ülkelerin ithalatını zorunlu kılan asgari ithal kapsamında temel tarım ürünlerine yönelik olarak % 5 olan ithalat zorunluluğu konusunda, Fransa'nın ürün sözcüğünü ürün grubuna dönüştürmesi ile AB'nin ithalatını azaltmış oluşu ifade edilmektedir (Şahinöz, 2005). Ayrıca ihracat sübvansiyonları konusundaki indirimleri de en az düzeyde tutabilmek için, anlaşmada kabul edilen referans dönemini ABD'nin de desteği ile 1986-1990 aralığından 1991-1992 aralığına alan AB 'nin hem ABD'ye hem de AB'ye sübvansiyonlu buğday ihraç etme şansı verdiği de vurgulanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde ise, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu çok sayıda ülke IMF stand-by anlaşmaları ve Dünya Bankası yapısal uyum programları ile tarım sektörüne yönelik desteklemelerini kaldırmış, tarım ürünleri piyasalarını tamamen gelişmiş ülkelerin sübvansiyonlu ürünleri ile karşı karşıya bırakmıştır. DTÖ tarım anlaşması çerçevesinde oluşturulması istenen liberal tarım politikaları ise bu uygulamaların gerisinde kalmıştır. Bu nedenle Türkiye'de dahil bir çok gelişmekte olan ülke tarım sektörlerini tam liberal bir yapıya bırakmıştır.

Uygulama dönemi itibariyle Türkiye'nin durumu değerlendirildiğinde iç destekler açısından, Türkiye'de De minimis sınırları içinde kalındığından herhangi bir indirim gerek kalmamıştır. Türkiye'de tarıma sağlanan destekler üretim değerinin % 10'unun altında bulunmaktadır. Türkiye'de tarımsal desteklerin azaltılması konusunda DTÖ'den daha çok IMF ve Dünya bankası kaynaklı politikaların etkisi görülmüştür. Tarım sektörüne yönelik tüm müdahaleler IMF ve Dünya Bankası yapısal uyum programları çerçevesinde ve Tarım Reformu adı altında kaldırılmıştır. Bu uygulamalar tarım sektörünü zor durumda bırakacak bir hale getirmiştir. Diğer taraftan pazara geniş bağlamında Türkiye gümrük vergilerini yüksek oranlarda konsolide etmediği için uygulama dönemi boyunca gümrük vergileri indirimleri iç piyasalarda olumsuz etki yaratmıştır. Korunma oranı yüksek, düşük fiyatlı gelişmiş ülkelerin tarım ürünleri Türkiye tarım piyasalarını da olumsuz yönde etkileye başlamıştır. İhracat sübvansiyonları açısından ise Türkiye tüm desteklerini anlaşma öncesinde tamamen kaldırmıştır. Bu açıdan da DTÖ karşısında bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Sonuç olarak DTÖ Tarım anlaşmasının Türk tarımı üzerinde bir etkisi olduğunu söylemek zordur. Ancak IMF ve Dünya Bankası yapısal uyum programlarının olumsuz etkisi daha ön plana çıkmaktadır. Bu kurumların DTÖ'den bağımsız olduğunu da söylemek de zordur.

DTÖ tarım anlaşmasının 20. maddesi gereğince 1999-2000 döneminde yeni müzakere sürecinin başlatılması hedeflenmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün en üst düzey karar organı Bakanlar Konferansı, DTÖ Kuruluş Anlaşması uyarınca en az iki yılda bir toplanarak çalışma programını belirlemektedir. DTÖ'nün kuruluşundan sonraki dönemde, Singapur (9-13 Aralık 1996) ve Cenevre(18-20 Mayıs 1998) de Bakanlar konferansları düzenlenmiştir. 30 Kasım-3 aralık 1999 tarihlerinde ise Seattle'da "Milenyum Round." olarak adlandırılan çok taraflı müzakere süreci başlatılması hedeflenmiştir. Ancak Seattle'da küreselleşme karşıtı hareketlerin büyümesi bu yöndeki çalışmaları ertelenmesine neden olmuştur. Daha sonra 9-14 Kasım 2001 tarihleri arasında Doha (Katar) Bakanlar konferansı gerçekleştirilmiştir. Doha'da ve daha sonra da 10-14 Eylül 2003 tarihleri arasında Cancun (Meksika) gerçekleştirilen Bakanlar konferansında tarım dosyası temel tartışma konusu olmuştur. 2000 yılından itibaren de ileri tarım müzakereleri sürecine de girilmiştir. Milenyum Round olarak adlandırılan round'un ise Aralık 2005'te Hong-Kong ta sona ereceği beklenmektedir.

4. İleri Tarım Müzakereleri Süreci ve Türkiye

Dünya Ticaret Örgütü Bakanlar Konferansının, III.sü 1999 yılında ABD'nin Seattle kentinde yapılmış ve hiçbir konu üzerinde görüş birliği oluşturulamayıp başarısızlıkla sonuçlanmış ve bir Deklarasyon metni yayımlanamamıştır. IV. Bakanlar Konferansı 9-14 Kasım 2001 tarihlerinde Katar'ın başkenti Doha'da toplanmıştır.

Seattle Konferansı sırasında ve sonraki dönemde özellikle gelişmekte olan ülkelerin Uruguay Round Anlaşmalarından sonra ortaya çıkan ve çözüm bulunamayan kalkınma sorunları, Doha Konferansında da zorlu tartışmalara sebep olmuştur. Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına yönelik getirilen çözüm önerilerinin beklentilerinin çok gerisinde olduğu görülmüştür. Tartışmalar özellikle tekstil, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması, tarım alanında ihracat sübvansiyonları ve iç destekler konularında yoğunlaşmıştır.

Tarım alanında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip başta ABD, Avustralya ve yeni Zelanda'nın yer aldığı Cairns Ülkeleri ve hızlı bir liberalleşmeden yana olan ülkeler ticareti bozucu etkileri nedeniyle ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasını savunurken, AB, bu grubun karşısında sübvansiyonların önümüzdeki müzakerelerin de sonrasında; daha geniş bir süreç içinde aşamalı olarak kaldırılmasını savunmuştur. Tarımda aşamalı bir liberalleşmeyi savunan ülkeler, özellikle, AB, Japonya, Kore, Norveç ve İsviçre gibi ülkeler, ihracat sübvansiyonları ile ticareti bozucu iç desteklerin aşamalı olarak kaldırılmasından yana olmuşlardır. Sonuçta Doha konferansında küreselleşme karşıtı oluşum, gelişmekte olan ülkeler kanalıyla da ortaya konan ve tartışmaların içinde yer alan bir durum kazanmıştır.

Türkiye, özellikle geniş imkanlara sahip Gelişmiş Ülkeler (GÜ) tarafından verilen ihracat sübvansiyonları ile iç desteklerin ticareti bozduğu ve GÜ'lerin bu tür uygulamalarını kaldırmaları gerektiği görüşünü savunmuştur.

Beşinci Bakanlar Konferansı, 10-14 Eylül 2003 tarihlerinde Meksika'nın Cancun kentinde yapılmıştır. Doha'da başlayan gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunlarına yönelik tartışmalar burada da devam etmiştir. Son olarak Cenevre'de teknik müzakerelerin devam etmesi kararıyla toplantı sona ermiştir.

Cancun müzakerelerinde tarım temel konuyu oluşturmuştur. Bu müzakere sürecinde ABD ve AB'nin ortak çıkarları doğrultusunda birbirlerine yaklaştığı görülmüştür. 13 Ağustos 2003 tarihinde AB ve ABD tarım müzakereleri konusunda uzlaşmaya vardıklarını belirten bir ortak belge yayınlamışlardır. Böyle olmakla birlikte ortak belge özellikle iç destekler ve ihracat sübvansiyonları açısından beklenen ilerlemeyi sağlamamış, bu itibarla da CAIRNS ve gelişmekte olan ülkelerin eleştirilerine maruz kalmıştır. Tarım sektöründe iç destekler açısından AB-ABD yakınlaşması karşısında gelişmekte olan ülkeler ve CAIRNS içindeki gelişmekte olan ülkelerin katılımıyla G-21 (Brezilya, Hindistan, Pakistan, Mısır, Çin Halk Cumhuriyeti, Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, Guatemala, Paraguay, Meksika, Peru, Filipinler, Güney Afrika Cumhuriyeti, Tayland, Küba, Venezuela, El Salvador) hareketi oluşmuştur. AB-ABD anlaşmasına karşılık, G-21'ler de bir belge hazırlamış ve önemli ölçüde destek görmüşlerdir. Bu noktada dünya üzerinde güney yarıküre ülkelerinin oluşturduğu grup ile kuzey yarıküre ülkelerinin oluşturduğu grup arasında kuzey-güney çekişmesi olarak adlandırılabilir olan tartışmalar başlamıştır. Bir yanda önemli kalkınma sorunları olan, özellikle tarım sektörlerine dayalı bir ekonomiye sahip, Faso, Çad ve Mali gibi ekonomileri pamuğa dayalı DTO'den zarar görmüş güney yarıküre ülkeleri, diğer yanda tarımını desteklemeye devam etmek isteyen gelişmiş AB ve ABD ülkeleri iki ayrı zıt kutup oluşturmaktadır.

Tarım sektörünün önem arz ettiği Türkiye ise gelişmiş ülkelere, özellikle ABD ve AB tarafından kullanılan tarımsal desteklerin kaldırılmasından yana olmuştur. Ancak tarife indirimlerini de en az düzeyde indirerek ülke ekonomisi ve istihdamında önemli bir yeri olan tarım sektörünün olumsuz olarak etkilememesini ve yoğun ithalat baskısından korumayı hedeflemektedir. Bu politika Türkiye'yi gelişmekte olan ülkelere yaklaştırmış, Ancak Türkiye, liderliğini Brezilya'nın yaptığı, G-21 olarak adlandırılan grup içinde yer almamıştır.

Sonuç olarak özellikle ABD ve AB'nin sübvansiyonlar ve iç destekler konusunda taviz vermediği, pazara giriş konusunda gelişmekte olan ülkeler üzerinde baskı oluşturmak istediği ve beklentilerinin büyük olduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim, 13 Eylül 2003 tarihinde yayımlanan taslak Deklarasyon bu amaca hizmet etmiştir. "Derbez Metni" olarak da bilinen metin kabul görmemiştir. İhracat sübvansi-

yonları ve iç destek konularında gelişmiş ülke talepleri karşılanırken, gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak daha önceden beri var olan Farklı ve Lehte Muamele konusu ele alınmıştır. Sonuçta bir anlaşmaya varılamamıştır. Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler DTÖ içinde ortak hareket ederek daha çok talepte bulunabilmişler, ilk defa bir müzakerelerde aktif katılım sağlamışlardır.

Daha sonraki dönemde 15 Aralık 2003 tarihinde DTÖ Genel Konsey toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu konseyde Doha Kalkınma Gündemi'nin sürdürülmesi kararı çıkmıştır. Sonuçta müzakerelerde bir tıkanmanın olduğu görülmüştür. Daha sonra ABD ve AB yetkilileri tarafından yürütülen görüşmelerden sonra 31 Temmuz 2004 tarihinde Genel Konsey Toplantısında Çerçeve Metin olarak bilinen metin üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Bu metnin konusunu büyük ölçüde tarım oluşturmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunları metin de ağırlık kazanmıştır. Tarım sektörünün gelişmesi ve kırsal kalkınma gelişmekte olan ülkelerin kalkınma programlarının bir parçası olarak kabul görmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe verilen yatırım destekleri ve girdi destekleri iç destek indirim taahhütleri dışında tutulmuştur. Sonuç olarak Çerçeve metin ile ABD ve AB ihracat sübvansiyonlarını kaldırmayı ve iç destekleri sınırlandırmayı kabul etmiş görünmektedirler.

Çerçeve metin, tarım, pamuk, sanayi ürünlerinde pazara giriş ve ticaretin kolaylaştırılması konularını kapsamaktadır. Gelişmekte Olan Ülkeler ve Az Gelişmiş Ülkelere sağlanacak Özel ve Lehte Muamele hükümleri, DTÖ Anlaşmalarının uygulanmasından kaynaklanan sorunları içeren "uygulama" konuları, teknik yardım ve kalkınma ile bağlantılı diğer konular ise kalkınma boyutu anlamında karar metninin tamamlayıcı unsurlarını oluşturmuştur.

Çerçeve metinde tarım anlaşmasına paralel üç temel konu bulunmaktadır. İç destekler, İhracat sübvansiyonları ve pazara giriştir.

İç Destekler: İç desteklere dair genel prensip, ticareti bozucu olduğu kabul edilen desteklerde önemli ölçüde indirim gerçekleştirilmesi ve uygulama miktarı yüksek olan üyelerin yüksek oranda indirim yapmasıdır. Gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak ise özel ve lehte muamele hükümleri geçerli olacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi Tarım sektörünün gelişmesi ve kırsal kalkınma gelişmekte olan ülkelerin kalkınma programlarının bir parçası olarak kabul görmüştür

İç desteklerdeki indirim konusunda bant yaklaşımı esas alınmıştır. Her üyenin, uyguladığı nihai bağlı toplam AMS (toplu destek ölçümü), de minimis ve mavi kutu desteklerin toplamından oluşan genel destek miktarı üzerinden bant yaklaşımı ile indirim yapması öngörülmektedir. İlk dilim indirimin genel destek seviyesinin %20'si kadar olması hükme bağlanmaktadır.

De minimis konusunda ise, indirim yapılması için bir müzakere süreci vurgulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise, bu müzakerelerde özel ve

lehte muamelenin dikkate alınacağı ve düşük gelirlı çiftçilere de minimis kapsamında yapılan desteklerin indirimden muaf tutulması gibi bir esneklik olacağı vurgulanmaktadır.

Mavi kutu ile ilgili olarak bu önlemlerin üretim şartı aranmaksızın kullanılabilmesi öngörülmüştür, böylece tarım anlaşmasında yer alan konu genişletilmiştir. Mavi kutuya dair bir diğer önemli bir konu da bu kapsamdaki uygulamaların, ilgili üye ülkenin toplam tarımsal üretiminin %5'i ile sınırlı tutulmasıdır.

Yeşil kutu ile ilgili olarak önemli bir değişiklik öngörülmemektedir, önceki önlemlerin muhafazası şeklindeki yaklaşım metne yansıtılmıştır. Bununla birlikte bu tür önlemlerin ticareti bozucu etkilerinin ortadan kaldırılması ya da en az düzeye indirilmesi amacıyla bu konudaki kriterlerinin gözden geçirilmesi öngörülmektedir.

Ihracat Sübvansiyonları: Müzakere sürecinde ihracat sübvansiyonları ile eş etkili uygulamaların, belirlenecek uygun bir tarihte ortadan kaldırılması karar altına alınmaktadır. ihracat kredilerinin ihracat sübvansiyonu özelliği taşıyan unsurları, gıda yardımları ile kamu iktisadi teşekküllerinin faaliyetleri kaldırılması öngörülen sübvansiyonlar arasında yer almaktadır. Bu unsurlar için eşit ve paralel biçimde taahhütte bulunulması ve indirimlerin yıllık bazda gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

Ihracat sübvansiyonları altında gelişmekte olan ülkelere yönelik Özel ve Lehte Muamele hükümlerine de yer verilmektedir. Bu çerçevede bu ülkelerin ihracat sübvansiyonlarını Gelişmiş ülkelere oranla daha uzun bir süre içinde kaldırmaları öngörülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere sağlanan bir diğer kolaylık, tarım ürünleri ticaretinde promosyon ve danışmanlık hizmetleri dışında kalan, kalitenin yükseltilmesi, işleme, diğer dönüşüm maliyetleri, taşıma ve uluslararası nakliye masrafları gibi maliyet unsurlarını düşürmek üzere verilen sübvansiyonlar ile ihraç edilecek ürünlerin yurt içi taşımalarının devlet tarafından düşük fiyatla yapılması şeklindeki sübvansiyonların indirim tabi uygulamalar kapsamı dışında tutulması hükmüdür. Bu esnekliğin, ihracat sübvansiyonları kaldırıldıktan ve getirilen disiplinler tamamen uygulandıktan sonra, bir süre daha uygulamada kalması ve üzerinde uzlaşılacak makul bir süre içinde kaldırılması gelişmekte olan ülkeler için bir kolaylık olarak görülmektedir. Ancak diğer taraftan, ihracat sübvansiyonları altında getirilen istisna hükmü, gelişmekte olan ülkelere yapılacak ihracata yönelik olarak, gıda yardımlarının yeterli olmadığı istisnai şartlar altında, ihracat sübvansiyonları ile ilgili taahhütlere zarar vermeksizin geçici ihracat kredisi ya da tercihli finansman düzenlemelerine imkan sağlanabilmesini içermektedir. Bu durum gelişmiş ülkelerin ihracat sübvansiyonlarına bir açık kapı bırakmaktadır.

Pazara Giriş: Çerçeve metinde pazara giriş konusunda kolaylıkların sağlanmasında da bant yaklaşımı ve tarife yapılarındaki farklılıklar esas alınarak, bağlı

oranlar üzerinden tarife indirimlerinin yapılması karara bağlanmıştır. Buna göre; yüksek tarifelerden yüksek oranda ve tüm ürünlerde indirim yapılması öngörülmektedir. Bant sayısı ve bu bantlar içinde hangi formül ile indirim yapılacağı müzakere sürecinde belirlenecek olmakla birlikte, Gelişmiş Ülkeler ve Gelişmekte Olan Ülkelere tek tip formül uygulanması söz konusudur.

Pazar giriş konusunda "hassas ürünler" (sensitive products) önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Hassas ürünlerin müzakerelerle belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu müzakerelerde bu ürünlerin sınırlı sayıda tutulması ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapılmaksızın saptanması hükme bağlanmıştır Ancak bu ürünler için de tarife indirimi ve bazı hallerde tarife kotası açılması suretiyle esaslı bir iyileştirme hedeflenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından önem taşıyan, özel ve lehte muamele hükümleri ise, tarife indirim formülü, hassas ürün sayısı ve bunların ne şekilde ele alınacağı, tarife kotalarının genişletilmesi ve uygulama dönemlerine dair farklılaştırmayı içermektedir. Gelişmekte olan Ülkeler için önem arz eden diğer bir konu "özel ürünler" (special products) kapsamında da değerlendirilecek ürünlerin daha esnek bir muameleye tabi tutulacağı karara bağlanmaktadır. Metinde gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak Özel Korunma Önlemleri Mekanizmasının da kurulması öngörülmektedir.

İleri tarım müzakereleri Türkiye Açısından değerlendirildiğine, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelerin yanında yer alması gereği ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin verdiği mücadele sonucunda oluşan durum özellikle, özel ve lehte muamele hükümlerinin geçerliliği, tarım sektörünün gelişmesinin ve kırsal kalkınmanın gelişmekte olan ülkelerin kalkınma programlarının bir parçası olarak kabul görmesi Türkiye açısından da bir çıkış kaynağıdır. Türkiye'de tarım sektörünün yapısal sorunları düşünüldüğünde bu durum daha da bir zorunluluk arz etmektedir. Türkiye DTÖ anlaşması kurallarına uyduğu durumlarda tarım sektörüne yönelik müdahalelerin sınırları çizilmektedir. Bu açıdan, iç desteklerde % 10 olan de minimis sınırının azaltılmaması savunulmalıdır. Mavi kutu ve yeşil kutu uygulamaların devamı istenmelidir. Ayrıca tarımın çok fonksiyonluluğu da vurgulanarak stratejik sektör, stratejik ürün ve yoksul çiftçi kavramlarından yararlanılmaya çalışılarak tarım sektörüne desteğin devamı ve rekabet edebilirliği sağlanmaya çalışılmalıdır.

Diğer taraftan her zaman olduğu gibi Türkiye'nin müzakere sürecinde gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan ihracat sübvansiyonlarının ve eş etkili uygulamaların kaldırılması yönünde tavır içinde olması önemli görülmektedir. Pazara giriş konusunda ise, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler yanında yer alarak özel ürün ve hassas ürün kavramları üzerinde durulması, iç piyasalarda oluşabilecek fiyat baskılarını önlemenin yollarını aramak gerekli görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere yönelik hedeflenen Özel Korunma Önlemleri Mekanizmasını desteklemek Türkiye açısından da önem arz etmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Dünya Ticaret Örgütü dünya tarımsal ürünler ticaretinde liberalleşme sağlama çabalarını son hızla sürdürmektedir. Bu çabalar Tarım Anlaşması çerçevesinde ileri tarım müzakereleri ile devam etmektedir. Sadece ihracat destekleri ve gümrük vergilerinin azaltılması gibi dış ticareti ilgilendiren konular dışında ülkelerin tarım politikaları da denetim altına alınmıştır. Ancak başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkeler tarım politikası araçlarını değiştirerek çiftçisine verdiği destekleme miktarlarını bu süreçte azaltmak yerine daha da artırırken, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerin tarım politikaları nedeniyle dünyada oluşan düşük tarımsal ürün fiyatları ve gelişmiş ülkelerin ihracat kredi uygulamaları altında ezilmeye başlamıştır. Bu süreçte dünyanın güney yarıküresinde yer alan ve başını Brezilya, Hindistan, Çin'in çektiği (G21) gelişmekte olan ülkeler DTÖ Cancun (Meksika) Bakanlar Konseyi döneminde harekete geçerek gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ve tarım sorunlarını gündeme getirmişlerdir. Bir anlamda gelişmiş ülkelerin tarım konusunda yaptıkları iki yüzlü davranış belirginleşmiş ve itirazlar netleşmiştir. Bu dönemde, 30 Kasım-3 aralık 1999 tarihlerinde Seattle'da başlayan sivil toplum eylemleri ülkesel hareketlere dönüşmeye başlamıştır. Türkiye ise bu süreçte bulunduğu yeri netleştirememiştir. Bir tarafta AB'ne yakınlık, bir yanda gelişmekte olan ülkelerle benzer sorunlara sahip olma ve diğer yanda IMF ve Dünya Bankası kaynaklı ekonomi ve tarım politikalarının tarım sektörü üzerindeki baskısı arasında kalmıştır. Önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin tarım ve destekleme politikalarını belirlerken daha da dikkatli olması gerekmektedir. AB ortak tarım politikasına uyum ve DTÖ ileri tarım müzakerelerinde alınan tavır büyük önem taşımaktadır. Tarım politikalarının belirlenmesinde özellikle aşağıdaki konular üzerinde yoğunlaşılması gerekli görülmektedir.

- Türk tarımının yapısından kaynaklanan sorunların, üretim ve maliyetler üzerindeki baskısı,
- DTÖ çerçevesinde dünya piyasalarında düşen tarım ürün fiyatlarının iç piyasada yarattığı baskı,
- IMF imzalı politikalara bağlı kalındığında bütçede tarıma ayrılan kaynağın azlığı,
- DTÖ bağlamında tarımsal desteklemelerini değiştiren AB ile Türkiye ilişkilerinde Tarım ve Tarım Politikalarının yönlendirilme sorunu.

Sonuç olarak tarıma ayrılan kaynakların artırılarak tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözümü herkesin bildiği ve ısrarla belirttiği önerilerin başında gelmektedir. Bu noktadan hareketle bazı somut önerilerde bulunulabilir.

Uluslararası piyasalarda rekabet edebilirlik şarttır. Bu amaçla da ürünlere özgü ayrı madde politikalarının belirlenmesi, ülke gerçekleri, beklentiler ve dünyadaki gelişmeleri de dikkate alarak planlamalar yapmak zorunludur.

Tarımsal alt yapı yatırımları, araştırma eğitim ve yayım hizmetleri, toprak dağılımının düzenlenmesi, arazi toplulaştırılması, tarım ve toprak reformu, tarımda vergilendirme, verimlilik ve maliyet azaltıcı çalışmalar planlanmalıdır.

Gübre vb. girdilere yapılan desteklerin azaltılması, ancak buradan sağlanacak tasarrufların, teşvik edilmesi istenilen yeni girdilere (örneğin damlama sulama yatırımlarına) kaydırılması koşuluyla anlamlı olabilir. Bu arada üreticinin daha ucuza gübre satın alabilmesinin daha düşük maliyetli bir yolu, gübre üreten KİT'leri özelleştirmeyerek, özel tekellerin yaratılmasını önlemekle mümkün olabileceken bütün tam tersinin yapılmak istenmesi, tutarlı ve bağımsız bir tarımsal politika modelinin oluşturulamadığının göstergesidir.

Orta ve uzun vadede tarımsal yapının dönüşümünde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri gibi toprak dağılımının aşırı dengesiz, verimliliğin çok düşük olduğu bölgelerde toprak reformu ile, diğer bölgelerde ise kurulacak bir "Toprak Kurumu"nun yönetiminde topraksız ve az topraklı çiftçilere uzun vadeli, düşük faizli kredilerle toprak sağlama yoluyla toprak dağılımının dengelenmesi ve ek olarak toplulaştırma yoluyla ortalama işletme genişliğinin optimumlara yaklaştırılması çalışmaları yapılmalıdır. Ancak şu anda kamu maliyesinin içine düşürüldüğü yapı içinde bunu kolayca gerçekleştirmek çok zordur. Gerekli olan finansmanın sağlanmasında tarımın daha iyi vergilendirilmesinden, bunun için büyük toprak sahiplerine getirilecek vergilerden ve/veya satışlardan alınan gelir vergisi stopajının yaygınlaştırılmasından (bir anlamda üreticinin daha fazla belge düzenine teşvik edilmesinden yani kooperatiflere ve tarımsal KİT'lere ürün vermeye yönlendirilmesinden) yararlanmak mümkündür.

Tarımda destekleme politikasının içine şüphesiz araştırma ve yayım çalışmaları, gıda, tohum, fidan, aşı, bitki ve hayvanlara yönelik ilaçlar, hormonlar, yemler vb. birçok alanda kontrol etkinliklerine devletin yapacağı katkılar da dahildir.

Kısa vadeli akılcı desteklemeler ve altyapı yatırımlarına hız vermek, gelir dağılımını düzeltecek uygulamalar ve araştırma, yayım, kontrol benzeri destekleme politikaları ne kadar başarılı yapılsa yapılsın, bunlar üreticilerin kooperatiflerde örgütlenmelerine götürmezse bir dönem sonra kırsal kesimlerin fakirleşmesini ve durağanlaşmasını önlenememektedir. Artan verimlilikler fiyatları düşürmekte, girdi fiyatları tekellerin oluşması sonucu ürün fiyatlarından hızlı artmakta, ürünlerin giderek daha çok işleme prosesine tabi olması sonucu katma değer artışı sanayi ve ticaret kesiminin elinde kalmaktadır. Ancak kooperatifleşme sayesinde katma değer artışları kırsal kesimin elinde kalabilmektedir. Ancak ülkemizde kamunun kooperatiflere ciddi bir desteği görülmemektedir.

Bunun tek yolu da destekleme alımı yapmak değildir. Ama önemli olan, desteklemenin çok çeşitli araç ve kurumlarını, gıda güvenliğini, toplumsal dengeleri ve ulusal çıkarları uzun vadeli akılcı bir vizyonla bir demet olarak birleştirebilmektir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, bunun tam tersine bir gidişi simgelemektedir. Bu nedenle, karşı görüşlere ve sağlam bir politika alternatifine her zamandan daha fazla gereksinim duyulmaktadır.

Yukarıda belirtilen önerilerin yerine getirilmesi ise, çiftçinin bilinçlendirilmesine bağlıdır. Uluslararası kuruluşlar konusunda çiftçi bilgi düzeyleri yetersizdir. Bu yönde bilgilendirme zorunludur.

Sonuç olarak Türkiye'de tarım sektörü açısından uluslararası kuruluşlarla ilişkiler tarım politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesi noktasında önem kazanmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin kendi tarım politikalarını belirleyerek uluslararası düzeyde etkinliğini artırması gerekmektedir. Bu yaklaşımla

- Toprak ıslahı,
- Sulama yatırımları,
- Arazi toplulaştırma,
- Yatırım teşvikleri,
- Araştırma ve Yayım hizmetleri,
- Örgütlenmenin desteklenmesi,
- Ekim alanlarının planlanması,
- Her tarımsal ürüne yönelik politikaların belirlenmesi,
- Gerekğinde, fiyatlar yoluyla müdahalelerin yapılması, gerekğinde fark ödeme sistemine başvurulması,
- Doğrudan gelir desteğinin, diğer desteklemeler ile birlikte, telafi edici ödemeler şeklinde, prim sistemiyle birlikte yürütülmesi,

gibi bir çok uygulamanın birlikte uygulanmasında yarar bulunmaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- AKDER, A.Halis, (1998), "Dünya Ticaret Örgütünün Tarım Anlaşması ve Türkiye'de Tarımsal Desteklemenin Geleceği" Ekonomi Forumu, Friedrich Ebert Stiftung, İstanbul.
- DTM, (2005), 31 Temmuz 2004 Tarihinde Yayımlanan Genel Konsey Taslak Metnine İlişkin Not, DTM Web Sayfası, www.dtm.gov.tr.
- DTM, (2005), Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye, DTM Web Sayfası, www.dtm.gov.tr.
- İŞİN, Ferruh (1998), "GATT-Uruguay Round Tarım Anlaşması Çerçevesinde AB-Türkiye Gümrük Birliği'nin Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi" Ege Bölgesi I.Tarım Kongresi, 7-11 Eylül 1998, Aydın, s.641-649.
- İŞİN, Ferruh (1999), Türkiye'nin Avrupa Birliği Tarım Politikalarına Uyumu ve Doğrudan Gelir Desteği Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme", Tarım ve Yaşam, Türkiye Tarımcılar Vakfı, Ekim-Kasım-Aralık 1999, Sayı: 10, Ankara, s.55-60.

- ÖZKAYA, Tayfun, Oğuz OYAN, Ferruh İŞİN, Ayşe UZMAY, (2001), Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü-Bugünü-Geleceği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, TÜSES, Ankara, 2001.
- ÖZKAYA, Tayfun, Oğuz OYAN, Ferruh İŞİN, Ayşe UZMAY, (2001), Türkiye Tarım Ekonomisi Nereye Götürülüyor, İktisat Dergisi, Nisan 2001, s.47-58.
- ÖZKAYA, Tayfun, Ferruh İŞİN, (2004), "Küreselleşmenin Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri", Türktarım, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Dergisi, Temmuz-Ağustos 2004, s.40-45.
- STIGLITZ, Joseph E., (2002), Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı, Plan B Yayınevi, İstanbul (Globalization And Its Discontents, Çeviren, Arzu TAŞÇIOĞLU, Deniz VURAL).
- ŞAHİNÖZ, Ahmet (2005), "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Tarımı", TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, VI. Teknik Kongre, 3-7 Ocak 2005, Ankara,s.1-21.
- WTO, (2005), Agreement on Agriculture, <http://www.wto.org/wto/legal>.
- WTO, (2005), Doha Work Programme Decision Adopted by the General Council on 1 August 2004, www.wto.org

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARINDA REFORM, YENİ ÜYE ÜLKELERDE UYGULAMALAR VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Dr. Ayşe UZMAY*

1. Giriş

Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nda yapılan reformlar, yeni üye ülkelere uygulanan destekleme programları, Türkiye AB'ne üye olsun olmasın, Türkiye'yi doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilecektir. Bu nedenle, Türkiye'nin tarım ürünlerinde ileriye yönelik rekabet şansını artırabilmesi için, AB'nin yapmış olduğu reformları, yakından takip etmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada, AB'nde son destekleme politikalarında yapılan reform, yeni üye ülkelere tarımsal destekleme politikası uygulamaları, eski ve yeni üye ülkelere uygulanacak finansman konuları incelenmiş ve Türkiye açısından değerlendirilmiştir.

2. AB Tarımsal Destekleme Politikalarında Reform

AB'nde 26 Haziran 2003 tarihinde tarım bakanları tarafından belirlenen reformun temelleri, OTP' nin destekleme mekanizmasını tamamen değiştirmektedir. Diğer yandan yeni OTP'nin tüketici ve vergi verenlere yönelik olması ve üreticilere de pazarın talep ettiği ürünlerin serbestçe üretme imkanının verilmesi önemli değişikliklerdendir. Ayrıca reform kapsamında uygulanması planlanan tek çiftlik ödemeleri üretimden bağımsız uygulanacak, çevre, hayvan koruma, gıda güvenliği ile ilişkilendirilecektir. Reformlar tüketicilerin beklentilerini gerçekleştirecek ve vergi verenler için desteklemeler daha şeffaf olacak ve Dünya Ticaret Örgütü için de görüşme pozisyonlarını kuvvetlendirecektir (EU komisyon, Die GAP Reform, 2004). Bu kapsamda ele alınan en önemli unsurlar şunlardır;

- Tek çiftlik ödemesi, üretimden bağımsız gerçekleştirilecek, ancak bazı yerlerde üretimden vaz geçme tehlikesi bulunan ürünlerde, arz talep dengesi dikkate alınarak, belli oranda üretime bağlı ödeme verilebilecektir.
- Ödemeler çevre, gıda güvenliği hayvan ve bitki sağlığı alanlarıyla ilişkilendirilecek ve tüm tarımsal alanların iyi agronomik durumda olması taahhüt edilecektir (cross compliance).

* E.Ü. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü

- Üreticilerin teşvikinin çevre, kaliteli üretim ve hayvan koruma ile ilişkilendirilmesi sonucunda, AB teşvik araçlarının daha çok kırsal kalkınmaya aktarılması yeni politikanın kuvvetlenmesine neden olacak ve 2005 yılından itibaren istenen standartlara ulaşılmaya başlanacaktır.
- Tek çiftlik ödemesi öncelikle tahıl, et ve süt için geçerli olacaktır. 2006 yılından itibaren tütün sektörü, zeytinyağı, ve pamuk sektörü düzenlemelerle ilişkilendirilecektir.
- Büyük işletmelerde doğrudan ödemelerin azaltılması yoluyla buradan sağlanacak kaynağın kırsal kalkınma ve diğer reform alanlarına kaydırılması sağlanacaktır (Modulation).
- Bütçe disiplini çerçevesinde tarım bütçesinin 2013 yılına kadar belirlenen miktarları aşmaması güvence altına alınacaktır.

Üye ülkeler tek çiftlik ödemelerini 2005-2007 tarihleri arasında uygulamaya başlayacaklardır. Eski 10 üye ülke (Belçika, Danimarka, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Avusturya, Portekiz, İsveç ve İngiltere) uygulamaya 1 Ocak 2005 tarihinde, diğer eski 5 ülke ise (Finlandiya, Fransa, Yunanistan ve Hollanda ve İspanya) 2006 -2007 yılında itibaren uygulamaya geçeceklerdir. Yeni üye ülkelerden tek çiftlik ödemesini sadece Malta ve Slovenya 2007 yılında uygulamaya başlayacaklardır (iki ülke de entegre ve idari kontrol sistemini oluşturmuştur). Diğer yeni sekiz ülke için, alana bağlı ödemeler geçerli olacak ve engeç 2009 yılından itibaren tek çiftlik ödemesini uygulayacaklardır.

Bu kapsamda OTP pazarlarında uygulanacak destekleme sistemi Çizelge 1'de gösterilmektedir. Görüldüğü gibi, tüm OTP için geçiş dönemi sonunda tek çiftlik ödemeleri uygulanacaktır. Ancak, bazı ürünlerde de müdahale ve üretim yardımları uygulanacaktır.

Çizelge 1. OTP'nda Ürünler İtibarıyla Desteklemeler

Tek çiftlik ödemeleri	Tüm OTP
İlave Yardımlar	Sert buğday, baklagiller, pirinç, kabuklu meyveler, enerji veren bitkiler, nişasta patatesi.
Müdahale ve üretim yardımları	Süt ve süt ürünleri (2005'den itibaren), siğir eti, pirinç, zeytinyağı, kurutulmuş üzüm,
Müdahale	Şeker, Süt ve süt ürünleri, şarap, domuz eti, taze sebze ve meyve,
Üretim yardımları	İşlenmiş meyve ve sebze ürünleri

Kaynak: EG Kommission, "Organisation der Agrarmärkte", 2004, <http://europa.eu.int/leg/de/lub/11147.htm>

AB'nde yeni OTP'nin uygulanmaya başlamasıyla birlikte, ürünler ile ilgili düzenlemelerde tahılda aylık artışlar yarıya indirilecektir ve mevcut müdahale fiyatı korunacaktır (EU Komisyon, Die GAP reform, 2004). Süt sektöründe asimetrik fiyat indirimleri yapılacaktır, tereyağında dört yıllık bir süre zarfında % 25 indirim, süt tozunda üç yıllık sürede % 15'lik bir indirim öngörülmektedir.

Tütün, Pamuk ve Zeytinyağında ise uygulanacak yeni destekleme politikası yoluyla, üretimin sürekliliğinin sağlanması, sağlıklı, yüksek kaliteli üretim ve yöntemlerinin yerleştirilmesi ve alternatif gelir kaynaklarının bulunması yolunun açılmasına çalışılacaktır (EU Komisyon, Vollendung des Modells..., 2003). Bu sektörlerle ilgili olarak, daha önce uygulanan Pazar organizasyonlarında yaşanan sorunlar ve uzun süreli tercihlere (önceliklere) işaret edilerek, üretime bağlı önerilen farklı çözüm yollarından uzak kalınmaya çalışılmıştır.

Tütünde genel olarak amaç, üreticilerden tedrici (aşamalı) olarak üretim yardımlarının kaldırılmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle, tam anlamıyla üretimden bağımsız yardımların uygulanması ve tedbir olarak bir bölümünde üretime bağlı yardım uygulanmasına geçilerek üreticilerin uyumunun sağlanması önerilmiştir. Komisyon tütünde, 2006 yılından başlamak üzere dört yıllık bir geçiş dönemi öngörmüş ve ödemelerin en azından % 40'ının üretimden bağımsız uygulanmasını kararlaştırmıştır. % 60 üretime bağlı yapılacak ödemeler ise, Hedef-1 bölgesine ya da belli kalitedeki tütünler için uygulanabilecektir. 4 yıllık geçiş süresi sonunda, yani 2010 yılından itibaren, üretime bağlı yardımlar tamamen kaldırılmış olacaktır ve tütün destek programının % 50'si tek çiftlik ödemesi ile ilişkilendirilecek geri kalan % 50'si ise kırsal kalkınmanın yeniden yapılanma programı çerçevesinde kullanılacaktır. 2005 yılı için ise, 2004 yılı tütün pazar düzenine yönelik yardımlar uygulanacaktır (EU Kommission, Fortschreibung der GAP..., 2004).

Zeytinyağında da potansiyel olarak rizikonun mevcut olduğu bölgelerde, maliyetlerin karşılanabilmesi için üretime bağlı yardımların devamı güvence altına alınacaktır. Bu kapsamda, üye ülkeler toplam ödemeler içinde, desteklerin yaklaşık % 40'ını üretime bağlı, geri kalanını ise üretimden bağımsız kullanabileceklerdir.

Pamukta ise, ticareti engelleyici olmayan (Green Box) ve daha az ticareti bozucu etkisi olan yardımlar (Blue Box) biçiminde, destekler şekillendirilecektir. Bu sektörde üretimden bağımsız yardımların farklı etkileri dikkate alındığında ve özellikle üretimden vazgeçme, kırsal alanlarda rekabete zarar verme gibi ortaya çıkabilecek tehlikelere dikkat çekilerek sektöre özel ayrılan bütçenin bir bölümünün, alana bağlı olarak gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Pamukta, gelecek bütçenin % 65'inin üretimden bağımsız gelir yardımı şeklinde yapılması planlanmıştır. % 35 ise hektara bağlı olarak verilecektir. Yeni alana bağlı ödemelerin

üst sınırı 455 360 ha (370 000 ha Yunanistan'da, 85 000 ha İspanya'da ve 360 ha Portekiz'de) olarak uygulanacaktır (EU Kommission, Fortschreibung der GAP..., 2004).

Şerbetçi otu ile ilgili yapılan düzenlemede de üretimden bağımsız ödemelerin uygulanmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte üye ülkelerde % 25 üretime bağlı ödemelerin de sürebileceği (özel üretim koşulları ya da bazı yetiştirme alanlarındaki durumlar hesaba katılacaktır) belirtilmektedir. Üye ülkeler reform uygulamaya 2005 ya da 2006'dan itibaren başlayabileceklerdir.

Ayrıca komisyon tarafından diğer doğrudan ödemelerde olduğu gibi hektara bağlı yardımlar için de çevre koruma tedbirlerinin uygulanması, Modülasyon (büyük üreticilere yapılan desteğin kırsal kalkınmaya kaydırılması) ve ilgili bütçenin aşılması konusunda uyumun söz konusu olduğu, yeni reform kapsamında ele alınmaktadır (EU Kommission, Betriebspraemien je Betrieb, 2004).

Buraya kadar yapılan reformlar incelendiğinde, AB'nde en önemli değişikliğin üretimden bağımsız ödeneceği belirtilen tek çiftlik ödemesi olduğu söylenebilir. Ancak AB'nde tek çiftlik ödemesinin uygulanacağı her ürün için tedbiri kararlar alındığı dikkati çekmektedir. Bazı ürünlerde geri kalmış bölgelerde yüzde olarak değişmekle birlikte üretime bağlı ödemelerin devamı öngörülmüştür. Yine arz talep dengesini bozacak şekilde üretimden vazgeçme söz konusu olduğu takdirde de üretime bağlı ödemelerin uygulanabileceği belirtilmektedir. Bu durumda, AB'nin kendi gıda güvenliğini tehlikeye atmayacak kararlar aldığı belirtilebilir.

3. Yeni Üye Ülkelere Uygulanacak Destekleme Programı

AB'de yeni üye ülkelere 2004-2006 döneminde tahsis edilmek üzere, 40.8 milyar Euro ödenek öngörülmüştür. AB'de bu ödenek, doğrudan ödemeler, pazar tedbirleri, kırsal kalkınma, yapı politikası tedbirleri, iç politika önlemleri ve bütçe denkleştirici ödemeler adı altında üye ülkelere tahsis edilecektir. Toplam destekler içinde en önemli payı 21,7 milyar Euro (% 53) ile yapı politikasına yönelik destekler almaktadır. Kırsal kalkınma tedbirlerine yönelik destekler (%13) de, doğrudan ödemeler (%7) ve pazar tedbirlerine yönelik desteklerin (%5) üzerindedir. Toplam destekler içinde en yüksek payı alan ülke ise Polonya (% 47)'dir. Buna karşılık, kişi başına en yüksek destek Güney Kıbrıs ve Malta'ya yapılmaktadır (Uzmay, Işıklı, 2004).

AB komisyonu, doğrudan ödemelerin, yeni üye ülkelerde AB-15'de uygulandığı şekliyle uygulanmasının gerek bütçeye getireceği yük, gerekse yeni üye ülkelerde yaratacağı etkiler bakımından, kademeli olarak uygulanmasını teklif etmiştir ve bu öneri Birlik üyeleri tarafından da olumlu karşılanmıştır (Bundesfinanzministerium, 2004). Bu kapsamda, AB'nde uygulanması planlanan

ödeme şekli Çizelge 1'den de görüldüğü gibi 2004 yılında eski üye ülkelerin % 25'i daha sonra ise 2008 yılında % 50'si ancak 2013 yılında % 100'ü kadar olacaktır. Yeni üye ülkeler doğrudan ödemelerin miktarlarını eski üye ülke düzeyine getirebileceklerdir ancak burada koşul, kendi finansal kaynaklarını kullanmaları ya da kendilerine ayrılan kırsal kalkınma bütçesinin % 40'ını geçmeyecek şekilde doğrudan ödemelere aktarabilmeleridir.

Çizelge 2: Yeni Üye Ülkelere Kademeli Uygulanacak Olan Doğrudan Ödeme Yüzdesi (%)

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
25	30	35	40	50	60	70	80	90	100

Kaynak: EU Kommission, Erweiterung und Landwirtschaft, Ein faires, massgeschneidertes Paket zugunsten der Landwirte in den Beitrittsländern, Informationsblatt, Brüssel, 2002

AB'nde yeni üye ülkelere sunulan bir destekleme çeşidi de sınırlı bir süre için uygulanabilecek olan basitleştirilmiş programdır. Bu programda üretimden bağımsız doğrudan ödemeler yapılabilmektedir. Her ülke için arazi birimi başına ödeme miktarı bulunmaktadır, üzerinde üretim yapılmısa da arazi bakımlı ve çevre koruma koşullarına uyumlu olduğu takdirde, ödemelerden yararlanabilecektir. Bu programda arazi büyüklüğünün bir ha'ın altında olmaması istenirken, bazı durumlarda asgari genişlik 0.3 hektara kadar inebilmektedir. Basitleştirilmiş program üç yıl için uygulanabilir ve iki kere birer yıllık olmak üzere uzatılabilmektedir (Eraktan, 2004, Uzman, Işık, 2004).

Yapılan reformdan dolayı, yeni üye ülkelerin zarar görmemesi için yeni tek ödeme planında eski üyelerle aynı koşullara ulaşıncaya kadar onlara modülasyon (büyük işletmelere yapılan ödemelerden kesintiye gidilmesi) ve mali disiplin kuralları uygulanmayacağı açıklanmıştır (Eraktan, 2004).

4. AB'nde Desteklemelerin Finansmanı

AB'nde OTP'nin finansmanı yıllardan beri sorun olarak görülmekte ve toplam bütçe içindeki payı düşürülmeye çalışılmakla birlikte halen önem taşımaktadır ve sadece OTP'nin Garanti Fonuna ayrılan pay 2004 yılı için 45.7 Milyar yani % 46'dır. Çizelge 3'de OTP'nin finansmanına hangi ülkelerin ne oranda katıldıkları görülmektedir. Görüldüğü gibi, En önemli pay % 22 ile Almanya'ya aittir ve daha sonra Fransa, İtalya ve İngiltere gelmektedir. 2004 yılında aday konumunda bulunan ve daha sonra üye olan ülkeler ise bütçeye % 3.2 katılmışlardır.

Çizelge 3: AB OTP'nin Üye Ülkeler Tarafından Finansmanı (%) (2004 yılı)

D	F	I	UK	SP	NL	B	SWE	A	DK	GR	FIN	P	IRL	LUX	Ad. Ülk.
22.1	17	13.8	13	8.3	5.5	3.8	2.7	2.2	2.1	1.8	1.5	1.5	1.3	0.2	3.2

Kaynak: Bundesministerium der Finanzen, Die Politik der Gemeinschaft in Zahlen: Der Haushalt der Europaesschen Union, [http:// www. bundesfinanzministerium de.2004](http://www.bundesfinanzministerium.de.2004)

AB'nde tarıma ayrılan bütçenin dağılımı Çizelge 4'de, 16.10.2002-15.10.2003 dönemi itibarıyla verilmiştir. Görüldüğü gibi, toplam içinde en önemli payı (% 57) bitkisel ürünlere yapılan ödemeler almaktadır. Bitkisel ürünlere yönelik ödemeler içinde en önemli payı sırasıyla tarla bitkileri (% 37.44), zeytin yağı (% 5.23) ve meyve sebze (%3.41) almaktadır. Hayvansal ürünlere yapılan ödemeler ise toplam desteğin % 29'unu oluşturmaktadır. Hayvansal ürünler içinde sığır etinin ağırlıklı olarak desteklediği, daha sonra süt ve süt ürünlerinin geldiği dikkati çekmektedir.

Çizelge 4. Tarımsal Bütçenin Dağılımı Milyon Euro (16.10.2002 - 15.10.2003 Dönemi)

	Milyon Euro	Toplam içindeki payı (%)
Tarla Bitkileri	16 809.4	37.44
Şeker	1 277.4	2.85
Zeytinyağı	2 346.3	5.23
Kuru yem ve Baklagiller	388.6	0.87
Tekstil bitkileri ve İpekböceği	889.6	1.98
Meyve ve Sebze	1 532.2	3.41
Üzüm	1213	2.70
Tütün	960.2	2.14
Diğer Ürünler	331.6	0.74
Toplam Bitkisel Ürünler (A)	25 748.3	57.35
Süt ve Süt ürünleri	2 796.2	6.23
Sığır eti	8 090.9	18.02
Koyun ve Keçi eti	2 082.1	4.64
Domuz eti, Yumurta ve Tavuk	171.4	0.38
Balıkçılık	12.6	0.03
Toplam Hayvansal Ürünler (B)	13 153.2	29.30
Diğer Ödemeler (C)	1 290.9	2.88
Kırsal Kalkınma Amaçlı Ödemeler (D)	4706	10.48
Toplam (A)+(B)+(C)+(D)	44 898.4	100

Kaynak: EU Kommission, Europaeschen Ausrichtungs und Garantie Fonds für die Landwirtschaft, Brüssel, Kom (2004) 715 endgültig, 2004

Yeni üye ülkelere 2004-2006 dönemi için toplam 40,8 milyar Euro ödenek sağlanırken, bu ülkelere aynı dönemde bütçeye katkı 14,8 milyar Euro düzeyinde olacaktır. Yeni üye ülkelere sağlanan destek ile eski üye ülkelere verilenler karşılaştırıldığında (Çizelge 4), sadece ürün pazar organizasyonlarına ve kırsal kalkınmaya yönelik ödemelerin toplamının, 15 eski üye için tek yıllık yaklaşık 44,9 milyar Euro olduğu görülmektedir. Bu durumda, eski üyelerle yeni üyeler arasında 2013 yılına kadar gerek destekleme miktarları gerekse uygulanan destekleme şeklinde önemli farklılıkların olduğunu söylemek mümkündür.

5. Türkiye Açısından Değerlendirme

AB'ne aday ülkelere üyelik öncesi uygulanan desteklemeler incelendiğinde, çeşitli programlardan yararlandığı dikkati çekmektedir. Bunlar;

- PHARE (Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy) Batı Avrupa ve Dünya Ekonomisi ile Bütünleşmeye Yönelik Destek Programı,
- ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Acession) Ülkelerin çevre ve ulaşım alt yapısını geliştirmeye yönelik projelere verilen destek programı,
- SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı'dır.

Tarım alanına yönelik olmasından dolayı SAPARD ayrı önem taşımaktadır. SAPARD'ın aday ülkelere göre kullanımı incelendiğinde, SAPARD fonunun öncelikli olarak, tarım ürünlerinin işlenmesi ve dağıtılması, tarımsal işletmelerde yatırım, kırsal altyapı, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi alanlarında kullanıldığı dikkati çekmektedir. SAPARD bütçesi 2002 yılı için 550 milyon Euro olup bunun % 70'ini Polonya (%32), Romanya (% 29), Bulgaristan (% 10) paylaşmıştır (Erdoğan, Çukur, 2004). Bu ülkeler itibariyle toplam tarım alanı başına SAPARD destekleri hesaplandığında, hektar başına yaklaşık 10 Euro'luk bir destek sağlandığı dikkati çekmektedir. Türkiye müzakerelere başladığı takdirde, SAPARD kapsamında yıllık yaklaşık 260 milyon Euro destek alabileceği ortaya çıkmaktadır.

Yeni üye olduktan sonra Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin, ha başına sırasıyla 2004 yılı için 274 ve 359 Euro destek (toplam destek/toplam alan) sağlamış olacağı hesaplanabilmektedir. Türkiye'nin kendi bütçesinden 2003 yılı itibariyle ha başına desteği 85 Euro'dur (Uzmay, Işıklı, 2004). Bu kapsamda, eğer Türkiye bugünkü koşullarda tam üye olsaydı (yeni üye ülkelere düşük miktarda destek sağlanmasına rağmen) 2003 yılı verilerine göre ha başına desteğin önemli miktarlarda artması beklenebilirdi. Ancak, AB'nin 2013 yılına kadar Doğrudan ödemeleri miktar olarak daha da düşürecek olması, ayrıca Türkiye ürün fiyatlarının özellikle, 1995 yılından sonra AB fiyatlarının üzerinde yer

alması (son yıllarda düşmekle birlikte) diğer yeni üye ülkelerin aksine, Türkiye' de doğrudan üreticiye ulaştığı kabul edilen desteklerin son derece düşük olacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda, desteklerin daha da ağırlıklı olarak kırsal kalkınmaya yönelik olması beklenmelidir. Türkiye'nin tam üyelikte AB'nde yapı politikası ve kırsal kalkınmaya yönelik desteklerden yararlanabilmesi ise, tutarlı projelerin hazırlanmasını gerektirmektedir. Ayrıca bu projelerin % 70-80'i AB kaynaklarından finanse edilirken, geri kalan kısmının Türkiye tarafından karşılanması (bugünkü yeni üye ülkelerde olduğu gibi) beklenmelidir.

Türkiye'de 2006-2010 yılı için hazırlanan tarım stratejisi belgesinde, AB'ne uyumun da dikkate alındığı belirtilmektedir. Belgede, tarımsal destek araçlarının DGD, fark ödeme uygulaması, hayvancılık destekleri, kırsal kalkınma destekleri, telafi edici ödemeler, ürün sigortası ödemeleri, çevre amaçlı tarımsal alanların korunması (ÇATAK) program desteği şeklinde olacağı yer almaktadır. Ayrıca, yine bu dönemde, tarım sektöründe uygulanacak destekleme politikası araçlarının destekleme bütçesi içindeki payının DGD ödemelerinde % 45, fark ödemelerinde % 13, hayvancılık desteklerinde % 12 ve kırsal kalkınma desteklerinde % 10 ve diğer desteklerin de (ürün sigortası, ÇATAK programı destekleri, vd.) % 20 olacağı belirtilmektedir (TKB, 2004). Bu yönüyle tek başına DGD uygulaması yerine, Türkiye'de bölge ve ürün grupları itibarıyla farklı araçların uygulanmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir.

6. Sonuç

Sonuç olarak, AB'de Ortak Tarım Politikaları'nda reform yapılmıştır, ancak tarımsal desteklemeye yönelik uygulamalar ve destekleme araçlarının kullanımı 2013 yılına kadar, eski ve yeni üye ülkeler için farklı programlarla yürütülecektir. Yeni üye ülkeler için yapı politikası ve kırsal kalkınma ağırlıklı desteklemeler uygulanırken, AB'ne eski üye ülkelerde, doğrudan üreticiye ulaştığı kabul edilen destekler daha önem kazanmaktadır. Toplam destekleme miktarında da yeni ve eski üyeler için önemli fark bulunmaktadır. Bununla birlikte yeni üye ülkelere yapılacak destekler bu ülkeler için önem taşımaktadır. Yeni üye ülkelerin AB bütçesine katılımlarına oranla sağlayacakları katkıların üç kat fazla olması (2004-2006 dönemi için) ve kırsal kalkınma ayrıca, yapı politikasına yönelik tedbirlerin uygulanması, bu ülkelerde olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Bu kapsamda, Türkiye AB'ne tam üye olduğunda, tarıma verilecek desteklerin daha çok kırsal kalkınma ve yapı politikasına yönelik olacağı ortaya çıkmaktadır. AB'nin doğrudan ödeme miktarlarını da zaman içinde düşürecek olması, Türkiye'nin sağlayacağı desteklerin AB'nin şimdiki yeni üyelere sağladığı desteklerden daha düşük olacağını göstermektedir. AB'nin son yapmış olduğu reform ile tek çiftlik ödemesine geçmesi, ancak üretimden vazgeçmenin söz konusu olabileceği ürünlerde ya da rizikolu bölgelerde, üretime dayalı ödemelere

devam edileceğinin belirtilmesi, henüz tam üyelik durumu kesinleşmemiş Türkiye'nin, her bir ürün ve ürün grubu için kendi ihtiyaçlarını dikkate alarak önlem almasının kaçınılmaz olduğunu ortaya koymaktadır.

7. Kaynaklar

- Bundesministerium der Finanzen** (2004), Die Politik der Gemeinschaft in Zahlen: Der Haushalt der Eurapaesschen Union, <http://www.bundesfinanzministerium.de>.
- ERAKTAN, G.** (2004), "Genişleme Sürecinin Avrupa Birliği Tarımı ve Ortak Tarım Politikasına Etkileri", Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Gazi Osmanpaşa Üni., Tokat.
- EU Kommission** (2004), Betriebspraemien je Betrieb, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/de/vb/111047htm>.
- EU Kommission** (2004), Die GAP Reform: Langfristige Perspektiven für eine nachhaltige Landwirtschaft, <http://europa.eu.int>.
- EU Kommission** (2002), Erweiterung und Landwirtschaft, Ein faires, massgeschneidertes Paket zugunsten der Landwirte in den Beitrittslaendern, Informationsblatt, Brüssel.
- EU Kommission** (2004), Europaeischen Ausrichtungs- und Garantiefonds, , Haushaltsjahr 2003, Brüssel. (<http://europa.eu.int/comm/agriculture/fin/finrepO3.de.pdf/>)
- EU Kommission** (2004), Fortschreibung der GAP-Reform: EU einigt sich auf wettbewerbsorientiertere und handelsfreundlichere Marktorganisationen in den Sektoren Tabak, Oliven, Boumwolle und Hoffen, Brüssel, <http://europa.eu.int>.
- EU Kommission** (2004), "Organisation der Agrarmaerkte", <http://europa.eu.int/leg/de/lub/11147.htm>
- EU Kommission** (2003), Vervollstaendigung des Modells einer nachhaltigen Landwirtschaft für Europa durch die Reform der GAP - Tabak, Olivenöl, Baumwolle und Zucker, Mitteilung der Kommission an den rat und das Europaesche Parlament, Brüssel.
- OKTAY, E. ve ÇUKUR T.** (2004), AB'ne Aday Ülkelerin Tarım Sektörünün Birliğe Uyumunda Uygulanan SAPARD Projesi ve Konunun Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirilmesi, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Gazi Osmanpaşa Üni., Tokat.
- TKB** (2004), Tarım Starteji 2006-2010 (30 Kasım 2004 tarih ve 2004/92 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı), tarim.gov.tr
- UZMAY, A. ve IŞIKLI, E.** (2004), "AB'nin Tarımsal Destekleme Politikasındaki Son Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Aday Ülkelere ve Türkiye'ye Etkileri", Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Gazi Osmanpaşa Üni., Tokat.

TARTIŞMALAR

Prof. Dr. Tayfun Özkaya (Oturum Başkanı):

Konuyu tartışmaya açıyorum. Benim sorum şu: 16-17 Aralık 2004 AB Zirve kararlarında 23. maddede "aday ülkenin mali imkanlara ancak AB mali çerçevesinin oluşması ile kavuşabileceği ve katılımı önemli mali sonuçlar yaratacak ülkelerin (yani Türkiye) görüşmeleri ancak 2014 sonrası mali çerçevenin oluşması sonrası ve bundan doğacak mali reformlarla tamamlanabilir" denmektedir. Yani en az 2014'e kadar önemli bir mali yardım söz konusu değildir. Bunu nasıl yorumluyorsunuz?

Doç. Dr. Ferruh Işın:

2014 yılında yeni AB bütçesi hazırlanacak, dolayısıyla Türkiye bu yıla kadar ciddi bir yardım alamaz.

Dr. Ayşe Uzmay:

Fiyatlar açısından bir destek alamayız. Doğrudan desteklerden de yeni üye ülkeler kadar yararlanamayız.

Prof. Dr. Cengiz Çakır:

AB 40 yıldır destekleri sürdürüyor. Kötü ise neden yaptılar? AB tarımsal ürünleri fazla verinceye kadar desteğe hızla devam etti. AB iki yüzlü. Dünyada kuzey güney ayrımı çok büyük. Aç insanlar çok fazla. Ancak AB topraklar işlenmesin diye para veriyor. Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler, IMF emperyalizmin örgütleridir. Dünya çok acıklı bir yere gidiyor.

Prof. Dr. Kamil Okyay Sındır:

İran Dünya Ticaret Örgütü kapsamına girmek için can atıyor. Türkiye doğusundaki ülke ve kurumlarla da işbirliği yapmalıdır. Türkiye'nin başka müttefikleri de olmalı.

Dr. Ayşe Uzmay:

Türkiye'nin müzakerelere başladığı takdirde, SAPARD kapsamında yıllık yaklaşık 260 milyon Euro destek alabileceği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu Türkiye'nin tarıma verdiği yedide biri olmaktadır.

Prof. Dr. Canan Abay:

Şu anda Türkiye'nin tarım politikası IMF'nin etkisi altında. Doğrudan gelir desteğini AB 2005'de başlatmak istiyor. Bazı AB ülkelerinde ise 2007'de başlayacak. Bizdeki doğrudan gelir desteği Türkiye tarımına yön vermekten uzak. Türkiye teslimiyetçi olmuş. 2004'den sonra Türkiye'de DGD prim sistemine yaklaşacak. Türkiye hangi kaynaktan tarıma para aktaracak. Şu anda aktarılan GSMH içinde %1'dir. Kayıt dışı kontrol altına alınmalı.

Prof. Dr. Osman Gökçe:

Türkiye'yi AB kurtarmaz. Devrimsel kurtuluş yolları ise özgündür. Tarımcılar bunları planlamalı. AB tarımda bir şey verirse, başka bir alanda başka bir şeyi alır. Şimdi böyle bir sıkıntı içindeyiz.

Ahmet Egemen:

DTÖ ve IMF'nin Türkiye'ye dayattığı şeyler birbiriyle çelişmiyor.

Prof. Dr. Cengiz Çakır:

Gümrük Birliğinden zararımız 120 milyar dolardır.

Dr. Ayşe Uzman:

AB tarımda kalıcı kısıtlar ileri sürüyor. Tarım için AB diğer yeni ülkeler kadar destek vermeyebilecektir. Tarım sektörü kısa vadede katılmasını isteyeceklerdir. AB ise DTÖ kararları nedeniyle zarar görmeyeceklerini düşünüyor. AB fiyatlarını aşağıya çekiyor ve doğrudan ödemelere geçiyor.

Doç. Dr. Ferruh Işın:

AB'ne biz ilişkileri bitirdik demek zor.

Doç. Dr. Gamze Saner:

AB yabancı sermaye girişine yol açacak denmekte.

Prof. Dr. Akın Olgun:

Gümrük Birliği öncesinde de yabancı sermaye gelecek deniliyordu, aradan yıllar geçmesine rağmen beklenen sermaye gelmedi.

Dr. Zerrin Kenanođlu Bektař:

Türkiye AB'ne girince organik tarım cenneti olacak gibi yanlış görüşler var.

Prof. Dr. Cengiz Çakır:

Organik tarımda sertifika için gelen teknik elemanlar bir gün için 250 Euro alıyorlar. Analiz Almanya'da oluyor. Bir işletme 2 milyar TL vermesi gerekiyor.

Arř. Gör. Hakan Adanacıoğlu:

Türkiye'nin AB'ne üye olması istihdam sorununun çözümüne fazla bir katkı getirmeyecektir. Nitekim, AB bizden sadece kalifiye olan elemanları almak istiyor.

Prof. Dr. Tayfun Özkaya:

Türkiye'nin kalkınması için AB fonlarına bel bağlanması çok yanlış. Bu çalıştayda zaten çok bir şey alamayacağımız ve bunun da bedelinin olduğu görüldü. Bankalara 50 milyar dolarlık kaynak akıtabilen bir Türkiye'de kaynak yetersizliği söz konusu olamaz. Başka bir çalıştay ile tarım ve kırsal kesim için nasıl kaynak yaratılacağını araştıralım. Hepinize iyi akşamlar diliyorum.

EK

AVRUPA BİRLİĞİ ZİRVE SONUÇ BİLDİRGESİ

16-17 ARALIK 2004 (Türkiye Bölümü)

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen AB devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonuç bildirgesinin Türkiye'yi ilgilendiren bölümü alınmıştır. Çeviri İKV tarafından yapılmıştır. (Kaynak: www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/guncel.html)

Türkiye

17. Avrupa Konseyi, Türkiye'ye ilişkin olarak, Helsinki'de "Türkiye, diğer aday ülkelere uygulananlar ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday ülkedir" ve bunu takiben eğer Aralık 2004 tarihli toplantısında Avrupa Konseyi, "Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse, Avrupa Birliği, Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır." şeklinde alınan önceki sonuçları hatırlatmaktadır.
 18. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde göstermiş olduğu kararlı ilerlemeyi memnuniyetle karşılamakta ve Türkiye'nin bu reform sürecini devam ettireceğine dair inancını ifade etmektedir. Ayrıca, Türkiye'den, Komisyon tarafından belirlenmiş olan altı ayrı mevzuat başlığının yürürlüğe koyulmasına yönelik çabalarını etkin bir şekilde sürdürmesini beklemektedir. Siyasi reform süreci, bu sürecin geri dönülmezliğinin temin edilmesi ve tam, etkili ve kapsamlı uygulamanın sağlanması için, özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına saygı gösterilmesi kapsamında, Komisyon tarafından yakın bir şekilde izlenmeye devam edilecektir. Komisyon, bu bağlamda, işkence ve kötü muameleye sıfır-hoşgörür politikası da dahil olmak üzere, 2004 yılı raporunda altı çizilen hususlar ve tavsiyeler temelinde, Konsey tarafından düzenli rapor vermeye davet edilmiştir. Avrupa Birliği, siyasi reform sürecine ilişkin kaydedilen aşamayı, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirlenmiş olan öncelikler temelinde yakından izlemeye devam edecektir.
 19. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin, yeni AB üyesi ülkelerin katılımını dikkate alarak, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına dair protokolü imzalamak yönündeki kararını memnuniyetle karşılamaktadır.
- Bunun ışığında, Türkiye'nin, "Türk hükümeti, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokol'ü katılım müzakerelerinin fiilen başlamasından önce ve AB üyeliğinin mevcut durumu çerçevesinde gerekli olan uyarlamaların üzerinde anlaşmaya varılması ve tamamlanması ertesinde imzalamaya hazırdır" yönündeki deklarasyonunu memnuniyetle karşılamaktadır.

20. Avrupa Konseyi, iyi komşuluk ilişkileri kurulmasına yönelik açık taahhütler verilmesi gereğinin altını çizerek, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini geliştirmesini ve bekleyen sınır uyuşmazlıklarının Birleşmiş Milletler Şartı'nın uyuşmazlıkların barışçı çözümü ilkesine uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması için ilgili Üye Ülke ile işbirliğine devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Konuya ilişkin olarak, başta Helsinki'de alınmış olanlar olmak üzere, önceki sonuç bildirgeleri uyarınca, Avrupa Konseyi, bekleyen uyuşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirmiştir ve buna ilişkin istikşafi (açıklayıcı) temasları memnuniyetle karşılamaktadır. Bu bağlamda, katılım sürecini sekteye uğratabilecek nitelikteki çözümlenmemiş uyuşmazlıkların, gerektiği takdirde, sonuçlandırılmak için Uluslararası Adalet Divanı'na götürülebileceği yönündeki görüşünü teyit etmektedir. Avrupa Konseyi, kaydedilen ilerlemeler konusunda bilgilendirilecek ve konuyu, uygun görüldüğü takdirde, gözden geçirecektir.

21. Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararı not etmektedir.

22. Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından belirlenmiş olan altı mevzuat başlığının kabul edilmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Yukarıda belirtilenler ve Komisyon'un raporu ve tavsiyesi ışığında, söz konusu mevzuatın yürürlüğe girmesi kaydıyla, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini, müzakerelerin başlatılması sağlayacak ölçüde tatmin edici bir şekilde karşıladığına karar vermektedir.

Bu bağlamda, Komisyon, 23. paragraf temelinde Konsey'e Türkiye ile yürütülecek müzakerelerin çerçevesine ilişkin bir öneri sunmaya davet edilmektedir. Konsey'den, müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde açılmasına yönelik olarak söz konusu çerçeve üzerinde uzlaşma sağlanması talep edilmektedir.

Müzakerelerin Çerçevesi

23. Avrupa Konseyi, aday ülkelerin her biriyle yürütülecek katılım müzakerelerinin bir müzakere çerçevesine dayanması üzerinde uzlaşmaya varmıştır. Komisyon'un önerisine dayanarak Konsey tarafından oluşturulacak her çerçeve, 5. genişleme sürecindeki tecrübeleri ve gelişmekte olan müktesebatı göz önünde bulundurarak, her aday ülkenin kendine has şartlarına, özel durumuna ve niteliklerine göre aşağıda sıralanan unsurları ele alacaktır:

- Daha önceki müzakerelerde olduğu gibi, müzakerelerin esası, üye ülkelerin bir tarafta aday ülkenin diğer tarafta yer aldığı, kararların oybirliğine dayandığı Hükümetlerarası Konferansta belirlenecek ve her biri ayrı bir politika alanını kapsayan müzakere başlıklarına ayrılacaktır. Komisyon tavsiyesi üzerine oybirliği ile hareket eden Konsey, müzakere başlığının geçici olarak

kapatılması ve uygun olduğunda her başlığın açılması için gerekli kıyas koşullarını belirleyecektir; ilgili müktesebat başlığına bağlı olarak bu koşullar, mevzuat uyumu ve müktesebatın yeterli derecede uygulanmasının yanı sıra Avrupa Birliği ile sözleşmeye bağlı ilişkilerden doğan yükümlülüklere dayanaacaktır.

- Uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler ya da kalıcı koruma önlemleri; örneğin koruma önlemlerinin temelini oluşturacak daimi olarak kullanılabilir maddeler, göz önünde bulundurulabilecektir. Komisyon, uygun gördüğü hallerde bunları, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ya da tarım gibi alanlarda müzakere çerçevesi önerilerine koyacaktır. Ayrıca, kişilerin serbest dolaşımını nihai olarak tesis eden karar alma mekanizması, üye ülkelere azami rol vermelidir. Geçiş düzenlemeleri ya da koruma önlemleri rekabete ve Tek Pazarın işleyişine etkilerine göre gözden geçirilmelidir.
- Aday ülkenin Birliğe katılımının mali yönleri, uygulanan Mali Çerçeve kapsamında ele alınmalıdır. Bundan ötürü, müzakerelere henüz başlamamış ve Birliğe katılımı mali reform gerektirecek kadar büyük mali sonuçlar yaratacak olan adaylar ile müzakereler, olası önemli mali reformlarla birlikte ancak 2014 yılından sonraki dönemi kapsayan Mali Çerçeve'nin oluşturulmasından sonra tamamlanabilecektir.
- Müzakerelerin ortak hedefi Birliğe üyeliktir.

Sonuçları önceden garanti edilemeyen bu müzakereler açık uçludur.

Tüm Kopenhag kriterleri dikkate alındığında, aday ülkenin üyeliğin tüm gereklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde, aday ülkenin Avrupa yapılarına en sıkı bağlarla bağlanması temin edilmelidir.

- Özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi Birliğin üzerine kurulduğu değerlerin bir aday ülkede ciddi ve sürekli ihlal edilmesi durumunda, Komisyon kendi girişimi ya da üye ülkelerin üçte birinin talebiyle müzakerelerin askıya alınıp alınmamasını tavsiye edebilir ve müzakerelerin yeniden başlayabilmesi için gerekli koşulları önerebilir. Konsey, aday ülkeye söz hakkı verdikten sonra, müzakerelerin askıya alınması ve yeniden başlatılması koşullarına ilişkin Komisyon önerisi ile ilgili kararını nitelikli çoğunlukla alacaktır. Üye ülkeler, Hükümetler arası Konferansta (HAK), oybirliği ile karar alma gerekliliğine hanel getirmeksizin, Konsey kararına göre hareket edeceklerdir. Avrupa Parlamentosu bu konuda bilgilendirilecektir.
- Katılım müzakerelerine paralel olarak Birlik her aday ülkeyle kapsamlı bir siyasi ve kültürel diyaloga girecektir. Bu kapsamlı diyalog, kişileri bir araya getirerek karşılıklı anlayışı iyileştirmek amacıyla sivil toplumu da kapsayacaktır.